№ 83 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 22 ԱՊՐԻԼԻ

1915

ՔԱՌԱՍՈՒՆՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 22 ԱՊՐԻԼԻ № 83

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 րուբլի. ամսական 85 կոպ. Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.

Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Соломоновская ул., № 21.

Tiflis, Rédaction „Mschak"

Խմբագրատան տ ե լ ե ֆ ո ն № 2—53

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզվով

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20—10 կոպ.

Տպարանի տ ե լ ե ֆ ո ն № 67.

ՄՇԱԿ

Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ».

TIFLIS, Rédaction du journal «MSCHAK».

ԱՊՐԻԼԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՅ ՎԵՐՋԸ 8 ՌՈՒԲԼԻ

Բաժանորդագրութիւնն ընդունվում է իւրաքանչիւր ամսի 1-ից սկսած:

Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաև հին հասցէն և 40 կ. նամականիշ: ՀԻՆ ՀԱՍՑԷՆ և 40 կ. չուղարկողների խնդիրները՝ հասցէն փոխելու վերաբերմամբ՝ ԿԸ ԹՈՂՆՎԵՆ ԱՆՀԵՏԵՒԱՆՔ:

Յայտարարութիւնների համար պիտի վճարել՝ I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին (պետիտ)—20 կ., IV երեսի վրա—10 կոպէկ:

Պրեմիաներ «ՄՇԱԿԻ» տարեկան բաժանորդները, որոնք 1915 թ. ընթացքում լրիւ վճարած կունենան 10 ր. բաժանորդավճարը, կը ստանան որպէս պրեմիա հետևեալ նոր լոյս տեսնելիք գրքերը. 1) «Ցանցվածը»—մեծ վէպ Շաֆրիարի հայկ. յեղափոխ. կեանքից, 2) «Հայկական հարցը»—լուսաբանված դոկումենտներով:

ԱՊՍՈՒԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

—o—

ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ ԴԷՄ

—o—

ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

20 ապրիլի

ԹԻՖԼԻՍ.—Պաշտօնական: Կովկասեան զօրաբանակի շտաբի կողմից.

Ապրիլի 18-ին Արդուինի ուղղութեամբ Թիւրքերը փորձեցին յարձակման դիմել, բայց վանվեցին:

Խօյ-Դիլման շրջանում կռիւ է մեր և Թիւրքաց զօրքերի միջև:

Մնացած ուղղութեամբ փոփոխութիւն չը կայ:

ԲՕՍՖՕՐԻ ՌՄԲԱԿՈԾՈՒԹԻՒՆԸ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

20 ապրիլի

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.— Պաշտօնական: Գերագոյն Զօրահրամանատարի շտաբի կողմից.

Ապրիլի 18-ին Սև-ծովի նաւատորմը ռմբակոծեց Բօսֆօրի բերդերը: Կրակը ուժեղ էր:

Էլմաս բերդի վրա մեծ պայթում և հրդեհ եղաւ: Թիւրքական մարտկոցները եռանդով, բայց ապարդիւն պատասխանում էին մեզ: Ոչնչացվեց քարածուխ բեռնած մի շոգենաւ և 2 մեծ առագաստանաւ:

ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

19 ապրիլի

ԲՈՒԽԱՐԷՍՏ.—Կ. Պօլսից տեղեկացնում են, որ Թիւրքաց գլխաւոր շտաբը գտնվում է Սան-Ստեֆանօյում, որտեղի ազգաբնակութիւնը հեռացել է: Սան-Ստեֆանօյի և Չաթալջայի միջև կենտրոնացած են զօրքերը: Հադըմքեօյի և Չաթալջայի միջև շարունակ շարժողութեան մէջ են զօրաբաժիններ և թնդանօթներ: Կ. Պօլիսը քարածուխի պաշար ունի մի ամսով:

ԱԹԷՆՔ.—Միտիլենից և Տենէդօսից եկած նաւաստիները վկայում են, որ Գալիպօլին գրաւված է դաշնակիցներից: Թիւրքաց զօրքերը նահանջում են Մադիտոսի ուղղութեամբ, սակայն այդ քաղաքը ևս, ըստ երևոյթին, գրաւված է դաշնակիցներից:

Նեղուցի ամրութիւնների ռմբակոծութիւնը շարունակվում է:

ՍՕԼՈՒՆ.—Կ. Պօլսից հաղորդում են ստոյգ աղբիւրից, որ ապրիլի 17-ին 20 հայ երեսլիներ յեղափոխական նպատակով ժողովվեցին «Սաբահ» լրագրի խմբագրի տանը: Թիւրքաց ոստիկանութիւնը, իմանալով ժողովի մասին, կալանաւորեց բոլոր մասնակցողներին, ձեռք ձգեց արխիւները և անթիւ հեռագրի երկու գործիք: Հայերի շրջանում կատարված են մօտ 3000 ձերբակալութիւններ: Բոլոր կալանաւորվածները արտաքսված են Փոքր-Ասիա:

—

(Լրագիրներից)

◆ Աթէնքից հեռագրում են, որ դաշնակից նաւատորմը մտել է Զմիւռնիայի նաւահանգիստը:

◆ «Р. В.»-ին հաղորդում են Օդեսայից, որ դաշնակիցները իրապէս գրաւել են Տենէդօս, Լէմնօս, Քիօս, Իմբրօս և Միտիլէնա կղզիները, ուր արդէն անգլիական քաղաքացիական վարչութիւն կայ:

◆ Կոպէնհագէնից հեռագրում են, որ Թիւրքիայում զինուորական ծառայութեան են կանչվել 1873—1877 թուականների պահեստի զինուորները:

◆ Դարդանէլի և Կ. Պօլսի պաշտպանութեան համար Թիւրքերը ունեն մօտ կէս միլիօն զինուոր: Թէև բոլորն էլ լաւ զէնք կրող են, բայց այդ թիւը բաւական չէ:

◆ Պարիզի Թիւրքական շրջաններում յայտնում են, որ Սաբահ-Էդդինը զոհ գնաց Էնվէր-փաշայի դաւերին: Էնվէրի գործակալները թունաւորեցին Սաբահ-Էդդինին:

◆ «Р. Сл.»-ին հեռագրում են Աթէնքից. «Դարդանէլի նեղքին բերդերը մինչև Նագարան լռութեան են դատապարտվել: Դաշնակիցները եռանդով ռմբակոծում են Նագարան: Դաշնակիցների օդագնացները պարզել են, որ Թիւրքերը նահանջել են դէպի Նագար-քեօյ՝ Գալիպօլիից 15 ժամ հեռաւորութեան վրա:

◆ Հաղորդում են, որ դաշնակիցների և Թիւրքերի միջև տեղի ունեցաւ մեծ ճակատամարտ Սուվլի ծոցի ափին, Գալիպօլի թերակղզու արևմտեան մասում: Յաղթութիւնը մնաց դաշնակիցներին:

◆ Դաշնակից զօրքերը Դարդանէլում առել են բոլորովին Դարդանէլ քաղաքը և գրաւել են Մադիտոս քաղաքը:

◆ Կ. Պօլսում տիրում է վերին աստիճանի յուսահատական տրամադրութիւն: Սուլթանի պալատն արդէն մեկնել է մայրաքաղաքից: Սակայն երկաթուղագիծը չէ գործում: Թիւրք խուժանը սպառնում է ընդհանուր կոտորած: Քրիստոնեաների դրութիւնը վերին աստիճանի վտանգաւոր է: Ամերիկեան, իտալական և սպանական դիւանագիտական ներկայացուցիչները անզօր են օրեէ պաշտպանութիւն ցոյց տալու: Մասնաւորապէս հայերը մի տեսակ բանտարկված են իրանց տներում: Փողոցներում վխտում են զինուորական պահակախմբեր:

◆ Բուխարէստից հեռագրում են. «Հայ երեսլիների ձերբակալութիւնը Ցարգրադում բացատրվում է, ըստ Բ. Դրան տեղեկութիւնների, նրանով, որ Կովկասի սահմանագլխում կազմակերպվեցին հայկական հրոսակախմբեր, որոնք անցան Ռուսաստանի կողմը»:

◆ «Веч. Вр.»-ին հեռագրում են Բուխարէստից. «Ցարգրադից հաղորդում են, որ հայոց պատրիարքը կտրուկ կերպով հրաժարվեց օսմանեան կառավարութեան պահանջը կատարել և մեկնել Ցարգրադից այն դէպքում, եթէ մայրաքաղաքը Փոքր-Ասիա փոխադրվի: Բ. Դրան և պատրիարքարանի միջև յարաբերութիւնները վերջին ժամանակ չափազանց լարված են: Հաղորդում են, որ կառավարութիւնը ինչ որ դաւադրութեան պատրուակի տակ մտադիր է կալանաւորել հայոց պատրիարքին և անհամեմատ յայտնի հայ գործիչներին և աքսորել Փոքր-Ասիա»:

◆ Միլիւկօվը Մոսկվայում ապրիլի 17-ին, ահագին թւով բազմութեան առաջ, կարդաց դասախօսութիւն «Կ. Պօլիսը, Թիւրքիան և Նեղուցները» թեմայով: Միլիւկօվը եկել է այն եզրակացութեան, որ Թիւրքիայի օրերը, իբրև եւրոպական պետութեան՝ հաշված են: Արևելեան հարցի նպատակամբ, Միլիւկօվի կարծիքով, պէտք է զատել ազգային շահերը ազգային պատրանքներից: Կ. Պօլիսը, Միլիւկօվի ասելով, պէտք է անցնէ Ռուսաստանին ռազմագիտական նկատումով, որովհետև նա մեր տան բանալին է: «Մեր գերիշխանութիւնը Նեղուցների վրա և իրաւունքը՝ նրանց ամրութիւնների վրա՝ պէտք է համակերպված լինեն բոլոր ազգերի առևտրի ազատութեան իրաւունքի հետ»:

◆ Թիւրքաց կառավարութիւնը թոյլատրել է ազատ կերպով անց կացնել այն ապրանքները, որոնք գտնվում են գերմանական շոգենաւերով Ցարգրադի նաւահանգստում:

◆ Սև ծովում ռուսները իբրև պատերազմական աւար ձեռք են ձգել 16 խոշոր շոգենաւ 8 միլիօն րուբլի արժողութեան:

◆ Բուխարէստից հեռագրում են, որ Բ. Դրան արտակարգ խորհրդակցութեան ժամանակ սուլթանը յայտնել է, թէ կը հրաժարվի գահից յօգուտ Եուսուֆ-Իզզէդդինի, եթէ դաշնակիցները գրաւեն Կ. Պօլիսը:

◆ Կ. Պօլսի նուաճումները.—Կ. Պօլիսը իր գոյութեան 1585 տարիների շրջանում պաշարված է 25 անգամ, նուաճված է 8 անգամ: Այդ պաշարումների և նուաճումների մէջ ամենից նշանաւորն եղած է XIII դարում՝ Պալտովինի ձեռքով, որ անխնայ կերպով կոտորել է կին ու տղայ և կողոպտել է եկեղեցիների հարստութիւնները: Գալով Թիւրքերին, որոնք 1453 թւին Ֆաթիհ սուլթան Մէհմէդի հրամանատարութեան տակ կատաղի յարձակումներով նուաճեցին քաղաքը, ոչ կոտորած սարքեցին և ոչ էլ կողոպտեցին...

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

—o—

ՌՈՒՍ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՌՈՒՍ-ԱՒՍՏՐԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

20 ապրիլի

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.— Պաշտօնական: Գերագոյն Զօրահրամանատարի շտաբի կողմից.

Նեմանի արևմտեան կողմում կռիւը տեղի էր ունենում ապրիլի 19-ին Շէշուպ գետի վերին հոսանքում:

Ապրիլի 18-ին թշնամու զօրագնդերը յարձակում գործեցին Օսովեցի մօտ Սօսնիա գիւղի վրա, բայց ցիրուցան եղան բերդի կրակից:

Բզուրայում անհամեմատ խոշոր ընդհարումներ տեղի էին ունենում Միստերժվիցէ գիւղի մօտ:

Գլադիշևի շրջանում, սկսած ստորին Նիդօցից մինչև Կարպատները ապրիլի 18-ից ռազմական գործողութիւնները զարգանում են առանձին յամառութեամբ:

Վիսլայի ձախ ափում ապրիլի լոյս 19-ի գիշերը թշնամին գործեց 6 յարձակում, որոնց մենք վանեցինք:

Տարօվի շրջանում և աւելի հարաւ թնդանօթային կրակը հասաւ մեծ ույժի և առանձին կռիւները տեղի են ունենում մեծ յամառութեամբ:

Ստրիյի ուղղութեամբ, Գօլովէցկօյից դէպի հարաւ-արևելք մենք տիրացանք Մէկուսկա լերան և գերեցինք 30 զինուոր 10 օֆիցէրի հետ:

Դնէպրի և Զալէշչիկի մօտ թըշնամին երկու անօգուտ յարձակում գործեց:

ՖՐԱՆՍ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ԱՆԳԼՕ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

19 ապրիլի

ՊԱՐԻԶ. — Պաշտօնական հաղորդագրութիւն երեկ. ժ. 11-ից.

Բէլգիայում, Իպրից՝ դէպի հիւսիս, գերմանացիք փորձեցին յարձակում գործել մեր աջ զօրաթևի վրա, բայց մենք իսկոյն կանգնեցրինք մեր գնդակացիրային կրակով:

Անգլիական զօրքերի ռազմաճակատում նորութիւն չը կայ:

Մի տեղում մենք սրի քաշեցինք 80 հոգուց բաղկացած գերմանական մի զօրախումբ:

Էն գետի հովտում, Շամպանում թշնամին օրվայ ընթացքում գործ էր ածում զանազան տիպի ռազմանիւթ, բայց անաջող:

Ցերեկով շարունակեցինք մենք ռմբակոծել Մէցի բանակը:

ԾՈՎԻ ՎՐԱ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

20 ապրիլի

ԼՈՆԴՕՆ.—Գերմանական մի սուզանաւ ականով պայթեցրեց «Էդէլ» շոգենաւը, որ Հարաւային Ամերիկայից դիմում էր Անգլիա: Նաւաստիներն ազատվել և տարվել են Սիլլի կղզին:

Ամերիկեան «Գալֆլէյտ» շոգենաւը երէկ ջրասուզվել է գերմանական մի սուզանաւից Սիլլի կղզու մօտ: Նաւապետը սպանվել է, նաւաստիներից երկուսը խեղդվել են:

ԼՈՆԴՕՆ.—Ծովակալութիւնը յայտնում է. «Նորդ-Ֆօրլանդի հիւսիս-արևելեան մասում, Գրինվիչեան լողացող փարոսի մօտ, «Րէկրիւտ» և «Կօլումբի» ռազմանաւերը ջրասուզվել են գերմանական սուզանաւերից: Անգլիական մի քանի ռազմանաւ հետապնդեցին և ջրասուզեցին գերմանական սուզանաւերը: Անգլիացիք կորուստներ չունեցան: Ազատված 2 գերմանացի օֆիցէրին և 44 նաւաստիներին գերել են:

ՀԱՄԱԵՒՐՕՊԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

19—20 ապրիլի

ԲՈՒԽԱՐԷՍՏ.—Գիրսն այսօր հրաւիրված է նախաճաշի թագաւորի մօտ և վաղը մեկնում է Իտալիա:

ՄԻՆՍԿ.—Պատերազմի 9 ամիսների ընթացքում Մինսկ և Լունինէցի վրայով անց են կացրել 2501 գերի աւստրօ-գերմանական օֆիցէր և 169,397 զինուոր:

ՊԱՐԻԶ.—Վերադարձաւ Րիբօն, որ 3 օր եղաւ Լոնդօնում, ուր նա մեկնել էր՝ Լլօյդ-Ջօրջի հետ ֆինանսական հարցերի առիթով մտքերի փոխանակութիւն կատարելու համար, գլխաւորապէս դաշնակից երկիրներին փոխառութիւններ տալու հարցի առիթով: Րիբօն գոհունակութեամբ արձանագրում է, որ բոլոր երեք մեծ պետութիւնների ֆինանսների մինիստրների միջև գոյութիւն ունի լիակատար համերաշխութիւն:

ՍՏՕԿՀՕԼՄ.—Լրագիրներին հաղորդում են Բազէլից, որ Աւստրիայի դրութիւնը ազգաբնակութեան դժգոհութեան պատճառով օր աւուր դառնում է աւելի ու աւելի յուզալի: Առանձին միջոցներ են ձեռք առնված Շէնբրուննեան պալատի պաշտպանութեան համար: Լուրեր են պտտվում նաև, թէ պալատը տեղափոխվելու է Իշլ: Այդ լուրը Վօլֆի գործակալութիւնը տարաձայնում է չեզոք երկիրներում:

ՍՕԼՈՒՆ.— Կալանաւորված են նախկին Թիւրքական օֆիցէրներ Ջէմալ-բէկը և Հասան-Ջէմալը, որոնք պլանաւորել էին մտնում ալբանների մէջ մեծ հրոսակախումբ կազմելու և Սերբիայի ու Յունաստանի դէմ հանելու նպատակով: Հասան-Ջէմալը ամեն օր այցելում էր Թիւրքաց հիւպատոսարանը:

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

◆ Սօֆիայից հաղորդում են, որ պատասխանելով բուլղար կառավարութեանը՝ ֆրանսիական կառավարութիւնը յայտնել է, թէ մինչև որ չը փոխվի Բուլղարիայի քաղաքականութիւնը, անկարելի է Գէնադիևին նշանակել դեսպան Պարիզում:

◆ Լուրերի համաձայն, Հռոմի ռուսաց դեսպան Գիրսը տանում է իր հետ այն համաձայնութեան բնագիրը, որ կայվելու է Իտալիայի և երրեակ համաձայնութեան պետութիւնների միջև:

◆ Վիէննայի շուրջը դրված են խոշոր թնդանօթներ: Քաղաքում հաւաքվել է մի միլիօն փախստական Գալիցիայից և Բուկովինայից. փախստականները քաղցած են:

ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՇԱԼ ՖՐԷՆՉԻ ՀԵՏ

Մ. Պալմեր, յայտնի ամերիկացի խմբագիրը, տեսակցութիւն է ունեցել մարշալ Ֆրէնչի հետ, որ հետևեալն է յայտարարել.

— Ոչ մի ժամանակ այնքան վստահօրէն չէի կարող ասել, որքան այսօր, թէ պատերազմի վերջնական յաղթութիւնը մեր կողմն է լինելու. դրութիւնները այնքան պարզ են:

— Պատերազմի մէջ ո՞րն էր ամենից աւելի կրիտիքական րոպէն:

— Մոնսի նահանջը. Cateau-ի մօտ հարթ դաշտավայրում էինք գտնվում. մեր դրութիւնը խիստ վտանգաւոր էր: Եւ գերմանացիներն այս ճակատամարտում անպայման աջողութիւն կունենային. Նրանց փաստաւորութիւնը ձգտում էր ջախջախել մեր փոքրիկ բանակը. բայց շնորհիւ մեր պատուական հեծելազօրքի, որ ամեն ջանք գործ դնելով՝ ցոյց տուեց, թէ հասել է ամենաբարձր վիճակին, կարողացանք վտանգն հեռացնել, որովհետև հեծելազօրքը ամենայն ույժով պաշտպանում էր մեր թևերը:

— Ի՞նչ կարծիքի էք գերման զօրքի մասին:

— Անժխտելի են նրանց լաւ յատկութիւնները. վերին աստիճանի կարգապահ են, որովհետև օրօրոցից սովորել են կարգապահութեան, և պաշտում են իրանց կայզերին և հայրենիքը:

— Ո՞ր աստիճան ստոյգ է գերմանացի զինուորի վայրենութիւնը:

Ֆրէնչը մի քիչ տատանվեց այս հարցին պատասխանել, բայց անմիջապէս՝ զինուորին վայել անկեղծութեամբ՝ յարեց.

— Ինչ ինչ դէպքերում ցոյց են տուել քննադատելի վարմունք. բայց առաւելապէս հրամանատարներն են մեղաւոր. զինուորների ամեն մի գործը նրանցից է կախված. բացայայտ երևում է, որ զինուորները մի վատութիւն անում են միմիայն նրանցից դրդված: Գեներալների մասնաւոր նկարագիրը մեծ նշանակութիւն ունի:

ՄԵՂԱՒՈ՞Ր Է ԱՐԴԵՕՔ ԿԱՆՏԸ

«Русск. Вѣд.»-ում տպված է այս վերնագրով մի յօդուած, որ քաղուածօրէն մէջ ենք բերում.

«Սարսափելի է, երբ կատարվում է ոճրագործութիւնը, բայց աւելի սարսափելի է, երբ ոճրագործութիւնը կամենում են արդարացնել, հիմնվելով սրբազան իդէօլօգիայի վրա: Այսպիսի ցնցող տպաւորութիւն թողեց կուլտուրական աշխարհի վրա գերմանացի գիտնականների կոչը»:

Այդ գիտնականների կոչից յետոյ, հանդէս եկան մարդիկ, որոնք «ռազմական Գերմանիայի առանձին կուլտուրան» սերտ կապում են Կէօնիգսբերգի մեծ փիլիսոփայի անուան հետ և խօսում նրա մասին, սրբապղծօրէն նրա անունը դնելով 42 սանտիմետրանոց թնդանօթների մատակարար Կրուպպի կողքին»:

Մէկը մինչև այնտեղ գնաց, որ «յենվելով չը լաւած աղաւաղումների (Կանտի) վրա և առողջ բանականութեան սահմաններն անցնելով Կանտին մեղաւոր ճանաչեց գերմանական գազանութիւնների մէջ, որովհետև նա—գերմանացի Կանտը—առիթ է տուել ամեն ինչի նայել՝ որպէս սուբիեկտի արտայայտութեան վրա և ոչ թէ հասարակ սուբիեկտի ձեռքում, այլ գերմանացի սուբիեկտի»:

Այնուհետև յօդուածագիր Րուբէնշտէյնը, խօսելով որ ինքը հնարաւորութիւն չունի լրագրի էջերում քննելու այդ փիլիսոփայական հարցը և հերքելու այդ մեծագոյն անհեթեթութիւնը, շարունակում է.

«Ինչու համար է այս «խարտակող» բացատրութիւնը Կանտի մասին՝ որպէս Բեթման-Հօլվէգի և Վիլհէլմի հարազատ եղբօր: Ինչի համար է նա, երբ նա ուղղակի ցուցմունքներ և ճառեր ունի, որոնք ցոյց են տալիս նրա վերաբերմունքը դէպի այնպիսի անցքեր, որպիսիք են ժամանակակից անցքերը, և այն ամենը ինչ որ հարկաւոր է նրան լաւ հասկանալու համար: Եւ դրանք պատահական ցիտատներ չեն, այլ աշխատութիւններ, որոնց մէջ է նրա աշխարհահայեացքը, ամենից առաջ նրա էտիկան: Անգամ կատաղի կռւում, հակառակորդի տեսակէտից, չի կարելի մեղադրել կարծեցեալ մտքումների համար, անգիտանալով մտածողի սեփական խօսքերը և փաստական ուսմունքը: Վերջիններիս մէջ մենք գտնում ենք գաղափարական անհաշտ թշնամի այն ամենի դէմ, ինչ կատարեց Գերմանիան»:

Կանտը ասում է, որ ոչ մի այլ շահեր, ոչ մի կարիք չեն կարող արդարացնել բարոյական օրէնքի խախտումը:

Կանտի համոզմունքով՝ աւելի լաւ է կործանվի մարդը, [illegible]թը, միայն թէ անբիծ մնայ բարոյական արժանաւորութիւնը:

Մի տեղ Կանտը ասում է.

«Վարվիր այնպէս, որ դու օգտվես մարդկութիւնից, ինչպէս քո սեփական անձից. այդպէս ամեն մի մարդու մէջ տես միաժամանակ ամբողջութիւն, և մի նայիր նրա վրա՝ որպէս հասարակ միջոցի» կամ «վարվիր այնպէս, որ քո կամքը ղեկավարող մաքսիմումը կարող լինի ամեն ժամանակ սկզբունք ծառայել ընդհանուր օրէնսդրութեան»:

Այսպէս է խօսում իսկական, այլ ոչ աղաւաղված Կանտը:

«Քանի պետութիւնները,—ասում է նա,— իրանց ույժերը գործադրում են էֆեմերն, բռնի, նուաճողական նպատակների և այդպիսով կանգնեցնում իրանց քաղաքացիների ներքին կրթութեան յամառ ջանքերը», մինչ այդ չի կարելի սպասել, որ քաղաքացիները կը լինեն ոչ միայն քաղաքակրթված, այլ և բարոյականացած: Կարդալով այս տողերը, կարելի է կարծել, որ Կանտը այստեղ ի նկատի է ունեցել հենց Վիլհէլմի Գերմանիան: Վիլհէլմի Գերմանիան ու Կրուպպը և Կանտը այստեղ ուղղակի հակադրութիւն են ներկայացնում:

Իր «Մշտնջենական խաղաղութիւն» գրքի մէջ Կանտը ասում է.

«Ոչ մի պետութիւն ուրիշի հետ պատ

բազմիցս չը պէտք է թոյլ տայ իրան այնպիսի թշնամական գործողութիւններ, որոնք անհնարին դարձնէին փոխադարձ վստահութիւնը ապագայ հաշտութեան դէպքում»։

Ահա այսպէս էր մտածում իսկական Կանտը, և այսպիսի ոգով է ներշնչված նրա ամբողջ գիրքը՝ նուիրված մշտնջենական խաղաղութեան։

ՊԼԵԽԱՆՈՎԸ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՄԱՍԻՆ

II

Գերմանիայի դատապարտելի դերի մասին ներկայ պատերազմում Պլեխանովը ասում է. «Ես հիացմունքով էի կարդում գերմանական սոցիալ-դեմօկրատիայի կենտրօնական թերթի առաջնորդող յօդուածները, ուղղված գերմանական կանցլէրի քաղաքականութեան դէմ։ Այդ յօդուածներում ապացուցվում էր, որ հէնց այդ քաղաքականութիւնը սպառնում է պատերազմի հասցնել, որովհետև հէնց Բեռլինը թելադրեց Վիէննայի կառավարութեանը այն վերջնագիրը, որը Սերբիան ոչ մի կերպ չէր կարող ընդունել, եթէ չէր ցանկանում հրաժարվել իր անկախութիւնից։ Նրանցում ապացուցվում էր նոյնպէս, որ Ռուսաստանը չէ կարող զոհել Սերբիային, եթէ չէ ուզում կորցնել ամեն մի ազդեցութիւն Բալկանեան թերակղզում»։

Ուրեմն Գերմանիայի ազդեցութեան տակ փալատային կայսրութիւնը ներկայացրեց փոքրիկ և թոյլ Սերբիային քստմնելի վերջնագիրը, որը և ծառայեց casus belli (պատերազմի պատճառ)։ Այն ուժեղ կուսակցութիւնը, որը անդադար մերակում էր կանցլէրի իմպերիալիստական քաղաքականութիւնը, 1914 թ. օգոստ. 4-ին դաշնակցեց նրա հետ՝ աւերելու և թշուառացնելու դեմօկրատիական փոքրիկ Բելգիան, հանրապետական Ֆրանսիան, ազատասէր Անգլիան և Սերբիան ու Չեռնոգորիան։ Ինչպիսի՜ կերպարանափոխութիւն կարճ ժամանակամիջոցում։ Իսկապէս փոփոխութիւնը շատ տարօրինակ և անսպասելի էր։

Գերմանական ծայրայեղ ձախակողմեան տարրերը զինապետութեան դէմ պայքարելիս անփոփոխ հետևել են «ոչ մի մարդ, ոչ մի գրօշ» նշանաբանին։ Բայց այդ նշանաբանը մնաց դատարկ հնչիւն։

Այս ցաւալի դէպքի պատճառները պէտք է աւելի խորը փնտռել։

Գերմանական ծայրայեղ ձախակողմեանները սիրում են շարունակ առաջ բերել մի «փաստացի ապացոյց» յօգուտ իրանց մասնակցութեան պատերազմին. «Կանցլէրը և դրա հովանաւոր «խաղաղասէր» կայզէր Վիլհէլմ II,—ասում են նրանք,—համոզեցին մեզ, որ «բարբարոս» ռուսները յարձակվեցին Գերմանիայի վրա, և մենք ստիպված եղանք զէնքի դիմել՝ պաշտպանելու գերմանական կուլտուրան և ազատութիւնը»։ Այսպէս դատելը պատասխան չէ, այլ կատակ է։

Գերմանական սոցիալ-դեմօկրատիայի հակառակորդները և բարեկամները յաճախ մատնանշել են, որ նրա մէջ վաղուց է մեռել յեղափոխական ոգին. և դա շատ ճիշդ է։

Միւս կողմից, ի հարկէ, չէ կարելի ասել, թէ ամբողջ կուսակցութիւնը մոլորվել է պատերազմով։ Կ. Կաուցկին, Փ. Մերինգի, Կ. Լիբկնեխտի, Ռ. Լիւկսեմբուրգի և միւս արժանաւոր գործիչների կողմնակիցները կառավարութեան քաղաքականութեան դէմ են։

Բայց ահա սկսվեց պատերազմը, և գերմանական կառավարութիւնը լրբաբար խախտեց թոյլ և անպաշտպան Բելգիայի և Լիւկսեմբուրգի չէզոքութիւնը. դրանց ազատութիւնը և անկախութիւնը «թանգ» էր նոյն գերմանական սոցիալ-դեմօկրատիայի համար, բայց նա ոչ միայն չը բողոքեց այդ ոճրագործութեան դէմ, այլ,—ինչպէս գրում է Պլեխանովը,—«նոյն «Ֆօրվերտսը», որը այդպէս համոզիչ կերպով յուլիսի վերջին ապացուցում էր, թէ մօտեցող պատերազմի պատասխանատուութիւնը ամբողջապէս ընկնում է գերմանական դիւանագիտութեան վրա, ընդունեց բոլորովին այլ եղանակ, հէնց որ պատերազմը յայտարարված էր, և խօսեց գահնիկ հայրենասիրական լեզուով»։ Այստեղ մտաբերեցի Նապոլէօն Բօնապարտի ճշգրիտ միտքը իր մասին, 1812 թւի վերջին ասած իր Լեհաստանի դեսպանին Մոսկվայից փախչելուց յետոյ. «Մեծութիւնից մինչև ծիծաղելին մի քայլ է միայն»։ Իսկ և իսկ միևնոյնը պատահեց և գերմանական սոց.-դեմօկրատիայի հետ։

Գերմանական սոց.-դեմօկրատների արդարացուցիչ պատճառներից մէկն էլ այս է. Ռուսաստանի յաղթութիւնը պատերազմի դաշտում համահաւասար է ռուսական յետաշրջականութեան յաղթութեանը Գերմանիայի ներքին գործերում։ Բայց թոյլատրելի է հարցնել. միթէ Ռուսաստանի յաղթութիւնը սպառնալու էր Գերմանիայի ներքին ազատութեանը։ Ամենևին ոչ։ Այս առիթով Պլեխանովը գրում է. «Գուցէ գերմանացի ընկերները յանկարծ վախ զգացին այն մտքից, որ Ռուսաստանի յաղթութիւնը ռուս յետաշրջականութեանը տնօրէն կը դարձնի ամբողջ Արևմտեան Եւրոպայի բաղդին։ Բայց բոլորովին պարզ է, որ գերմանական միլիտարիզմը անհամեմատ վտանգաւոր է ամբողջ Արևմտեան Եւրոպայի համար, քան թէ Ռուսաստանի միլիտարիզմը, որովհետև նիւթական ոյժերը, գտնվելով առաջինի տրամադրութեան տակ, անհամեմատ նշանաւոր են, քան այն ոյժերը, որոնց տէրն է երկրորդը։ Կապիտալիստական Եւրոպայի համար անդարձ անցել է այն ժամանակը, երբ քաղաքական գերիշխանութիւնը կարող էր պատկանել նրանում տնտեսապէս յետամնաց երկրին»։

Ներկայումս միմիայն ֆիզիքական ոյժը բաւական չէ, որպէս զի մի պետութիւն իր պայմանները թելադրի ուրիշներին։ Եւրոպայի միջազգային գործերում գերիշխելու համար բացի մեծ զօրքից և նաւատորմից՝ աւելի քան անհրաժեշտ են զարգացած արդիւնաբերութիւն, առևտուր, ապրանքների արտահանում, զարգացած և բարդ տեխնիկա և այլն, որոնք միասին և տալիս են իշխանութիւն ուրիշ պետութիւնների վրա։ Այդ բոլորը Ռուսաստանում իրանց զարգացման ընթացքում առ այժմ հասել են նախնական աստիճանին։ Այդ տեսակէտից՝ մեր երկիրը Եւրոպայի ամենաառաջադէմ պետութիւններից մէկը չէ։ Ռուսաստանի տնտեսական սիստեմ հակառակորդ Գերմանիան յիշեալ շրջաններում 1870—71 թւից յետոյ հսկայական, ուղղակի հէքիաթային արագութեամբ է զարգանում։ Գերմանական դրամը, արդիւնաբերութիւնը և առևտուրը տարէ-տարի նուաճում են աւելի ու աւելի մեծ շրջան համաշխարհային շուկայում և արտաքսում այնտեղից ոչ միայն թոյլ Ռուսաստանին, այլ և Ֆրանսիային և, որ գըլխաւորն է, արդիւնաբերութեան հզօր թագուհի Անգլիային։

Պլեխանովը շարունակում է. «Մենք պահանջում ենք ոչ թէ ազգերի ոչնչացումն, այլ դադարեցնել կեղեքումը մի ազգի՝ միւսով։ Հէնց նրա համար, որ մենք պահանջում ենք ոչնչացնել շահագործումը մի ազգի՝ միւսով, մենք պարտաւոր ենք բոլոր ոյժերով ընդդիմադրել այն ազգութեանը, որը ներկայումս փորձում է իր լուծը դնել ուրիշների վրա»։

Շատ պարզ է, որ ներկայ դէպքում Աւստրօ-Ունգարիան և մանաւանդ Գերմանիան ձգտում են՝ ինչ գնով էլ որ լինի՝ հպատակեցնել ուրիշ փոքր և մեծ ազգերին։ Աւելին կարելի է ասել. գերմանական կապիտալիստները և հողատէրերը զինւորականների հետ չեն դադարում երազել տարածելու գերմանական բռնապետութիւնը, հիմնված արիւնի և երկաթի վրա, ամբողջ աշխարհում։ Եւ հէնց այս համաշխարհային պատերազմը Գերմանիայի իմպերիալիստական ձգտման անմիջական և տրամաբանական հետևանքն է։

Կատարե՞ց արդեօք գերմանական ռամկավարութիւնը իր սրբազան պարտքը պրուսական իմպերիալիզմի դէմ՝ ուրիշ ազգերի ազատութիւնը պաշտպանելու համար։ Ի հարկէ, ո՛չ։ Ընդհակառակը, նա ինքը նպաստեց պատերազմի աջողութեանը և այդ պատճառով նա անչափ մեղաւոր է այս արիւնահեղ օրգիայի ծագման մէջ մարդկութեան առաջ։

Ահա թէ ինչ կարծիքի է Պլեխանովը պատերազմի մասին ընդհանրապէս։

Իսկ Ռուսաստանի յաղթութեան կամ պարտութեան մասին Պլեխանովը ասում է.

«... Ռուսաստանի պարտութիւնը, որը կը ճգճգի նրա տնտեսական զարգացումը, վնասակար կը լինի ժողովրդական ազատութեան գործի համար և օգտակար՝ հին կարգի համար»։ Այս պարզ մտքի տրամաբանական եզրակացութիւնը այն է, որ ամեն մի անկեղծ կողմնակից Ռուսաստանի ազատագրական շարժման՝ պարտաւոր է ցանկանալ Ռուսաստանի յաղթութիւնը և աջակցել այդ մեծ գործին, հակառակ դէպքում՝ գոնէ չը խանգարել։

Ն. Ցակոբեան-Դավլիւանեան

Մոսկվա

ԿԱՆԱՆՑ ԿՕՆԳՐԵՍ

Հաագայում բացվեց կանանց միջազգային կօնգրեսը։

Վճռված է թոյլ չը տալ քննել այն հարցը, թէ ո՛ւմ վրա է ընկնում պատասխանատուութիւնը պատերազմը սկսելու համար և թէ ինչ եղանակներով է վարվում այդ պատերազմը։

Վիճաբանութեան նիւթ դառնալու են այն բանաձևերը, որոնք յայտնում են, թէ կօնգրէսը համոզված է, որ ապագայում միջազգային տարաձայնութիւնները կը քննվեն միջնորդ դատարանով, և կամենում է, որպէս զի բոլոր երկիրների կառավարութիւնները իրար միջև կապեն համապատասխան պայմանագիր, որի համաձայն արտաքին քաղաքականութիւնը ապագայում պէտք է գտնված լինի ժողովրդական ներկայացուցչութեան վերահսկողութեան տակ, որպիսի ներկայացուցչութեան մէջ մասնակցելու են երկսեռ պատգամաւորներ։

Կօնգրէսը ապա կարծում է, որ եթէ մի պետութիւն կամենում է տերրիտօրիալ զիջում անել միւսին, պէտք է առնէ թէ տղամարդ և թէ կին ազգաբնակութեան համաձայնութիւնը։

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.—Պայթուցիկ նիւթերի գործարանում տեղի ունեցած դժբաղդութեան առիթով Թագաւոր Կայսրը բարեհաճեց ուղարկել զինուորական մինիստրին Սէվաստոպոլից, ապրիլի 18-ից, հետևեալ հեռագիրը.

Խորապէս վշտակցելով պայթուցիկ նիւթերի գործարանում տեղի ունեցած դժբաղդութեան համար, յանձնարարում եմ ձեզ հաղորդել բոլոր զոհերի և վիրաւորների ընտանիքներին Իմ անկեղծ ցաւակցութիւնը։ Ընտանիքներին օգնելու համար Իմ անունից նուիրում եմ 10,000 ր., որպիսի գումարը յանձնարարում եմ ձեզ բաժանել նրանց միջև։ ՆԻԿՈԼԱՅ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՅՕԳՈՒՏ ՀԱՅ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻ

Ստացանք 1) Նպաստ. Ընկ. յանձնելի՝ Քարվանսարա գիւղից, տանուտէրի և մի քանի անձերի նախաձեռնութեամբ հանգանակված շրջանի 6 գիւղերում (ցուցակը կը տպվի)—102 ր. 30 կ., 2) Նպաստ. Ընկ. յանձնելի՝ Բագուից, Իսրայէլ Լ. Բէգլարեանից՝ 100 ր., 3) Թիֆլիսում, հաջի Նազիկ Թումանեանցի առաջարկութեամբ հանգանակված մի ճաշկերոյթում՝ 8 ր. (նուիրել են՝ հաջի Թումանեան, Հ. Գօզալեան, Դ. Դաւթեան, Գ. Ղուկասեան, Ս. Ցաննանեան, Ս. Դաւօյեան, Ս. Ասատուրեան, Ց. Ճիվելեգեան—1 ական ռուբլի), 4) Ախալցխայից, Հայուհեաց Բարեգործ. Ընկ.-ից՝ 25 ր.։ Գումարը՝ 235 ր. 30 կ.։ Նախկին ստացված 28,046 ր. գումարի հետ (տես «Մշակ» № 77) ստացել ենք ընդամենը 28,281 ր. 30 կ.։

ՄՏՔԵՐ ԵՒ ԽՈՀԵՐ

III

Մահացու թմբիր են հասնում Թիւրքաց Հայաստանից։ Համաշխարհային պատերազմը Թիւրքահայերի ճակատագիրն եւ դարձրել է օրհասական։ Թիւրք գազան կառավարութիւնը ուզում է բնաջինջ անել մի ժողովուրդ, որ դարերով Թիւրքական լծի տակ, իբրև ստրուկ, աշխատում է, իսկ պըտուղները վայելում տիրապետող թիւրքը։ Այդ սոսկալի գազանութիւնը տեղի է ունենում միմիայն այն պատճառով, որ քրիստոնեայ երեք մեծ պետութիւնները պատերազմ են մղում Թիւրքիայի դէմ։ Պատերազմը ցանկացաւ հէնց ինքը Թիւրքիան։ Ինչո՞ւ պէտք է մի քրիստոնեայ ժողովուրդ՝ Թիւրքահայերը նահատակվեն թիւրք ու քիւրդ տարրերից հէնց նրա համար, որ հայ ժողովուրդը քրիստոնեայ է։ Եւ այսօր մի բարբարոս պետութիւն, ինչպիսին Թիւրքիան է, ուզում է Առաջաւոր Ասիայում բնաջինջ անել մի ժողովուրդ, որ մի քանի հազար տարվայ կուլտուրական անցեալ ունի։ Մարդկութեան սկզբնական պատմութիւնը իբրև քաղաքակրթութեան օրրան սկսվում է Առաջաւոր Ասիայից՝ Փիւնիկէ, Ասորեստան, Բաբելաստան, Պարսկաստան, Հայաստան և այլն։

Վերոյիշեալ խոշոր պետութիւնների շուրջը համախմբված էին մի շարք համեմատաբար մանր պետութիւններ։ Փոքր-Ասիայում միայն տասնեակից աւելի մանր պետութիւններ գոյութիւն ունէին, որոնցից

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԹԻՒՐՔ-ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՐՈՒՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
20 ապրիլի

ՊԱՐԻԶ.— Տրիպոլիից տեղեկացնում են, որ ապրիլի 16-ին իտալացիք յարձակում գործեցին Կարսընդիում ապստամբների բանակի վրա, Սիրտից դէպի հարաւ։

Չընայած որ անկանոն զօրքերը անցան թշնամու կողմը, իտալացիք պաշտպանվեցին նահանջելով և վերադարձան Սիրտ՝ կրելով լուրջ կորուստներ։

ՉԻՆ-ՃԱՊՈՆԱԿԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
19 ապրիլի

ՏՕԿԻՕ.—Մինիստրների խորհուրդը քննում է այն հարցը, թէ ինչպիսի միջոցներ է գործադրելու, նկատի առնելով Չինաստանի անբաւարար պատասխանը։ Կառավարութեանը պաշտպանող Կօկումինցիւկայ ընկերութիւնը երէկ կայացրած բանաձևով պահանջում է վճռական միջոցներ։

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
20 ապրիլի

ԲԷԺԻՑԱ.— Նորին Կայսերական Մեծութիւն Թագաւոր Կայսրը այսօր այցելեց Բրեանսկի գործարանը, որի ծառայողները վերատեսչի հետ մեծ խանդավառութեամբ ընդունեցին պաշտեցեալ Միապետին։

ՄՕԼՕԳԱ.— Մօլօգա գետի վարարումից ջրի տակ են մնացել հարիւրաւոր գիւղեր։ Վարարման լայնութիւնը տեղ-տեղ հասնում է 30 վերստի։ Կան գիւղեր, որոնք բոլորովին անհետացել են ջրի մէջ։ Վնասները ահագին են։ Բնակիչները մեծ կարիքի մէջ են և ցրտից հիւանդանում են։ Անասունը կեր չունի։

ՀՌՈՄ.— Մայիսի 1-ը Իտալիայի բոլոր քաղաքներում անցաւ խաղաղ։ «Ջիօրնալէ-դ'Իտալիան», ընդգծելով այդ բացառիկ փաստը, նկատում է, որ այդ լաւագոյն ապացոյց է նրա, որ ամբողջ ժողովուրդը զգում է իր վիճակի համար կարևոր դէպքերի մօտալուտ ժամը։

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԺԱՄԿՈՉ ԱՆՏՕՆԸ

I

Անհասկանալի բաներ շատ են պատահում կեանքում։

Այդպիսի մի բան էլ պատահեց մեր ծեր ժամկոչի հետ, որին ամենքը «քեռի Անտօն» էին կանչում։

Ճիշդն ասած, նա իսկապէս և՛ ժամկոչ էր, և՛ գերեզմանափոր։

Այդ փոքրիկ քաղաքում, որի տները միայարկանի էին, կտուրները տափակ և փողոցները ծուռ ու կեղտոտ, որի խանութներից շատերը ցուցանակ չունէին և ընտանիքների մի մասը հեշտատեռ, այդ փոքրիկ քաղաքում քեռի Անտօնը, երկար ժամանակից ի վեր, կատարում էր այդ երկու պաշտօնը և բնակվում գերեզմանատան եկեղեցուն կից երկու սենեակներից մէկում։

Այն սենեակում, որի մէջ ապրում էր նա, կար փայտեայ մի մահճակալ, որի վրա քնում էր, կար կաւից շինած մի կրակարան, որի վրա երբեմն թէյ էր եփում իր համար, և մի երկար սեղան, որի վրա դնում էին քաղաքի մեռելներին՝ եկեղեցում, և որի վրա ճաշում ու ընթրում էր նա՝ կնունք, հարսանիք և մեռել չեղած օրերին։

Իսկ կնունք, հարսանիք և մեռել յաճախ չէին լինում։ Հարուստները գնում էին Թիֆլիսում մեռնում, երիտասարդները ուշ-ուշ էին պսակվում, կնունքներն էլ շատ սակաւ էին, որովհետև քաղաքի կանայք ինչ-որ դեղ էին հնարել երեխայ չը բերելու համար։

Այսպէս էր մտածում ծեր ժամկոչը։

— Է՜հ, վատ ժամանակներում ենք ապրում,—տօթ օրին դաշտում կապված և ճանճերից հալածվող ձիու նման ալեոր գլուխը տարուբերելով, յաճախ գանգատվում էր նա տիրացու Սարգսին, Ոսկանի հարսին, որ նրա շորերն էր լուանում, կամ մանրավաճառ Միխակին, որից երբեմն շաքար, թէյ և նաւթ էր առնում։

— Այո, այո,—համաձայնում էին նրանք,—վատ ժամանակներ են...

— Էլ չը կայ առաջվայ օգուտն ու եկամուտը,—շարունակում էր ծեր ժամկոչը.— Առաջ ուրիշ բան էր. մարդիկ առատաձեռն էին, աշխարհը լի՜ք, բօ՜լ... Պատահում էր՝ կնունք էիր գնում, ինչքան ուտում էիր՝ քեզ հալալ, դրանից եառն էլ ամանի մէջ կերակուր էին լցնում, դաստով հաց էին տալիս թէ՝ տար, տանը կեր... Հարսանիք էիր գնում՝ նմանապէս. փողը ջո՛ւխ էին տալիս, հացը ջո՛ւխ։ Իսկ մեռել եղած ժամանակ հօ՜... փողի ու հացի վրա մնջեցեալի շորերն էլ էին քեզ տալիս, թէ՝ տար... Հէնց մենակ Պալինից, դուք նրան չէք ճանաչել, ողորմի հոգուն, Աբրահամ նահապետի գօգը գնա նա. միրօվօյ սուդիա էր էստեղ. հէնց մենակ նրանից, երբ մեռաւ, տասնուհինգ մանէթ օգուտ ստացայ։ Հինգ մանէթ գերեզման փորելու համար տուին, իսկ պալտօն էլ հանգուցեալի կինը էնպէս բաշխեց ինձ։ Էդ պալտօն էն ժամանակ ծախեցի մեր պիսըր (դըպիր) Երեմ աղայի վրա տասը մանէթի, որ օխտը կլօր տարի հագաւ... Իսկ հիմի էդպէս բան մըրթեղից. ճրագով էլ ման գաս, չեն գտնի... Է՜հ, ժամանակները փոխվել են հիմիա...

Եւ ծեր ժամկոչը հառաչում էր իսկապէս մանկացած վաճառականի պէս։

Այսպիսի խօսակցութիւնների ժամանակ Ոսկանի հարսը, տիրացու Սարգիսը կամ մանրավաճառ Միխակը երբեմն հարցնում էին նրան.

— Ինչպէս երևում է, քեռի Անտօն, դու շատ փող կունենաս հաւաքած։

— Փո՞ղ. մըրթեղից... որ փող ունենայի էլ ինչ։ Երանի չէր ունենայի... Հիմի դուք կասէք՝ «Քեռի Անտօնը մենակ մարդ է, շատ ծախս չունի, շատ օր ուրիշի հաց է ուտում, ինչու՞ չը պէտք է փող ունենայ»... Չէ, վուր տեղը ձեր հոգուն մեղք մի անէք։ Շատ էլ մենակ, համա էլի մի տան չափ ծախս ունեմ. ինչքան չլի, տասնն իրանն ուզում է։ Ամիսը մի գրվանքա նաւթ է գնում, կէս գրվանքա շաքար, չայ, գէս-գէն. ուրիշ մանր-մունր ծախսեր են լինում... Առաջ, քանի Օսէփը կենդանի էր, ողորմի իրան, տանամանները ձրի կարկատում էր, իսկ հիմի Նիկօլի մօտ եմ գնում, կարկատանն էլ ինքս եմ տանում, համա էլի երկու կոպէկ կպցնելու համար տասը կոպէկ է վերցնում։ Հայա՜...

Այս խօսքերից յետոյ մեր ժամկոչը լը՛ռում էր մի փոքր, իր ունկնդիրներին նայում և աւելացնում.

— Հիմի դուք կը կարծէք, թէ ես խանի խազնա ունեմ ու պահում եմ... Երանի չէր ունենայի։

Ու այս ասելով նա, յայտնի չէ ինչու, շուտ-շուտ շօշափում էր արխալուղի գրպանը, ծօցը և շարունակում.

— Ժամհարութիւնից և գերեզման փորելուց ինչ պիտի ստանայ մարդ, որ փող եա քցի... Առաջվան ժամանակները, ի հարկէ, ուրիշ էին...

Եւ նա նորից սկսում էր խօսել հին-հին օրերի եկամուտների մասին, հին մարդկանց առատաձեռնութեան մասին և այն մասին, թէ ինչպէս հանգուցեալ Պալինի կինը տասնուհինգ ռուբլի օգուտ տուեց իրան։ Իսկ հիմա այդպիսի բան ամենևին չը կայ. մարդիկ ժլատ են դարձել, աշխարհը փոխվել է, երկու կոպէկի համար տասը կոպէկ են վերցնում, և այս բոլորից յետոյ նրան ասում են, թէ ինքը փող ունի։

Իր գանգատները ծանօթներին և փողի մասին խօսակցութիւնը նրանց հետ, քեռի Անտօնը սովորաբար վերջացնում էր այսպէս.

— Միշտ էդպէս ասում էք՝ «քեռի Անտօնը փող ունի, փող ունի»... Ժուլիկի մինն էլ յանկարծ կիմանայ, թէ դրուստ որ ունի... գո՛ւր տեղը ձեր հոգուն մեղք մի՛ անի...

— Ի՞նչ, ժուլիկից վախենո՞ւմ ես,—ասում էր նրան տիրացուն կամ մանրավաճառը։

— Ամեն մի կարգին մարդ, ի հարկէ, ժուլիկից ու գողերից կը վախենայ,—պատասխանում էր քեռի Անտօնը.—ժուլիկն ու գողերը հէնց նրա համար են, որ մարդիկ վախենան ու զգոյշ մնան։

Եւ, իսկապէս, յայտնի չէր ինչու, նա խիստ վախենում էր գողերից ու աւազակներից, և ամեն անգամ, երբ օրը մթնում էր, տունը խաղաղվում և լռութեան մէջ տարածվում էր մօտակայ գետի անվերջ խշշոցը, քեռի Անտօնն ամուր փակում էր իր սենեակի դուռը, ետևից դէմ դնում եղան լծի չափ մի փայտ և մի քար ու երեսը խաչակնքելով, մտքումն արտասանում՝ «Տէ՛ր, փրկեա զիս ամենայն չարէ» խօսքերը։

Ժամհարութիւնից և գերեզման փորելուց զատ, քեռի Անտօնը զբաղվում էր և մի ուրիշ գործով։ Քաղաքի բնակիչները նրան յաճախ տեսնում էին գետի ափին, այնտեղ, ուր թափվում էր քաղաքի աղբը։ Տեսնում էին, թէ ինչպէս ծեր ժամկոչը աղբի միջից հաւաքում էր երկաթի կտորներ, ծռված մեխեր, հին պայտեր, կօղպէքներ և մաշված տանամաններ։

Երկաթեղէնը նա ծախում էր դարբին Մաթոսի վրա, իսկ տանամանները կօշկակար Նիկօլի վրա։ Ազատ ժամերին առհասարակ նա միշտ գնում էր գետափը և երեկոյեան զանգերը տալու միջոցին գրպանները ու փէշը լիքը վերադառնում տուն։ Մի անգամ էլ այդպէս վերադառնալու ժամանակ տէր-Ցօլակի քահանան նկատողութիւն արաւ, թէ ինչու է նա զբաղվում այդ բանով։ Ժամկոչը պատասխանեց.

— Ինչ կայ որ, տէրտէր. քանի որ ո՛չ մեռել կայ, ո՛չ կնունք. պարապ նստելուց էլ ինչ օգուտ, երբ կարելի է մի քանի կոպէկ ձեռք բերել...

Եւ, իրաւ, նա ձեռք էր բերում կոպէկներ, և ամեն անգամ այդ կոպէկները և միւս ծառայութիւնների վարձը ստանալու օրվայ երեկոյին նա, ալեհեր գլուխը բաց, նստում էր երկար սեղանի քով և մրոտ լամպի լոյսով ինչ-որ հաշիւներ էր տեսնում։ Հաշւում էր նա երկար, մի անգամ համրածը՝ համրում երրորդ, չորրորդ անգամ։ Եւ երբ հաշիւն ուղիղ էր գալիս, նա մի քսակ դնում էր գրպանը, իսկ մի ուրիշը, ամենայն զգուշութեամբ, կոխում սենեակի պատի ճեղքը, որի բերանը ծածկում էր յարմարեցրած մի քարով։ Ամեն անգամ քսակը պատի ճեղքը դնելիս, նա ասում էր ինքն իրան. «Ո՞վ գիտի, բան է, եթէ ժուլիկի մէկը գայ դուռը կոտրի ու ինձ սպանի, գոնէ սա կը մնայ»...

Եւ որ օրը որ քեռի Անտօնը իր եկամուտից գոհ էր լինում, որ շատ սակաւ էր պատահում, լուռ շրջում էր գերեզմանաքարերի մէջ, ինչպէս հովիւն իր մակաղած հօտի շուրջը, և մտքում ինչ-որ հաշիւներ տեսնում։ Իսկ դժգոհ օրերին, որ շատ յաճախ էին պատահում, նա տխուր էր լինում, մարդկանց հետ սակաւ էր խօսում և եկեղեցու կեղտն ու փոշիները թողնում էր առանց սրբելու։ Այդպիսի օրերին զանգերի ձայնն էլ էր փոխվում. նրանց հնչիւններն անկարգ խառնվում էին իրար և նրանք շատախօս կանանց նման և՛ հառաչում էին, և՛ ճչում և ինչ-որ գանգատվում ու բողոքում ում-որ հասցէին, որից ոչինչ չէր հասկացվում։ Կարծես թէ ծեր ժամկոչը իր բողո՛քն էր յայտնում փոքրիկ քաղաքի ժլատ բնակիչներին, որոնք ոչ մեռնում էին, ոչ պսակվում, ոչ կնունք անում։ Այդպիսի օրերի երեկոյին, նա առանց ընթրելու և առանց տո՛ւնը քըրելու (այս նրա սովորութիւնն էր, որ բանեցնում էր միայն գոհ ժամանակ) մտնում էր անկողին և խոր հառաչանքով վերմակը քաշում գլխին։

Եւ ամեն անգամ. քնելու ժամանակ նա շօշափում էր արխալուխի աջ գրպանը, ծօցը, և ապա ինամքով ծալում այն ու դնում՝ գլխատակը։ Գիշերները զարթնելու միջոցին, ինչպէս և առաւօտները, երբ վեր էր կենում տեղից, նա դարձեալ շօշափում էր գրպանները, թէ՝ հօ բան չի կորել, որովհետև նա միշտ վատ երազներ էր տեսնում իր գրպանների մասին։

Պատահում էր, որ փողոցում, մարդկանց մօտ, թէ եկեղեցում՝ ժամերգութեան ժամանակ, նրա ձեռքը իրան-իրան գնում էր դէպի գրպանները։ Այդպիսի դէպքերում, երբ ծեր ժամկոչը նկատում էր, որ իր վրա

[illegible]

...գիտ թանգագին կենդանի բեկոր է շատ հնաւոր մարդկութեան քաղաքակրթութեան սկզբնական շրջաններից մնացած։ Եթէ ներկայ քաղաքակիրթ աշխարհի համար շատ կարեւոր է և թանգարժէք ամեն մի հնագիտական քարի կտոր կամ իր, ապա մի հինաւուրց կենդանի հնագիտութիւն, ինչպիսին ներկայացնում է հայ ժողովուրդը Թիւրքիայում իր փառաւոր և դարաւոր նահատակ անցեալով, չը պէտք է դարձնէ քաղաքակիրթ աշխարհի ուշադրութիւնը իր վրա։ Մի՞թէ պէտք է հանդուրժել, որ մի բարբարոս մահմեդական պետութիւն լուսաւորութեան և մարդասիրութեան դարում՝ գիտակցօրէն պատրաստած դժոխային ծրագրով բնաջինջ անէ մի բուռն՝ մարդկային թանգարանի զարդ կազմող իր մի քանի հազարդարեան փառաւոր անցեալով ժողովուրդ հէնց այն պատճառով, որ 16 դարից աւել պահպանում է իր հաւատը, մնում է քրիստոնեայ և չէ ցանկանում բարբարոսանալ, մոռանալ իր անցեալը։

Անգլիան միշտ պարծենում է, որ Արեւելքում նա պահպանել է իբր հնագիտութեան, դարաւոր անցեալի հազուագիւտ նմուշ՝ գառամեալ Իրանի պետութիւնը՝ Պարսկաստանը։ Ո՞չ ապաքէն առաւել ևս պէտք է պահպանել մի բուռն քրիստոնեայ ժողովուրդ, որ հասակակից է գառամեալ Իրանին իր պատմական անցեալով։ Մինչդեռ Առաջաւոր Ասիայի ներկայ մահմեդական պետութիւնները ներկայացնում են իրանցից խաւարի ու բարբարոսութեան տիպարներ, նախկին դարաւոր անցեալի լոյսն ու փայլը աւերակների փոշու մէջ թաղած, միակն է հայ ժողովուրդը, որ հազարաւոր տարիների ընթացքում պահպանել է և ուզում է էլի պահպանած լինել առաջադիմութեան, լոյսի շողերը և ոչ խարխափել խաւարի մէջ։

Ներկայ համաշխարհային պատերազմը, երբ ազգերի, իբրև քաղաքական-կուլտուրական գործօնների, գոյութեան խնդիրն է որոշում, զմայլեցնում է մարդուն այն ազնուութեամբ, համերաշխութեամբ ու եռանդով, որ առաջացրել է նա ժողովրդի բոլոր խաւերի մէջ։ Մեծ ու փոքր, հարուստ և աղքատ, հասարակ անհատն ու դիրքով կամ աստիճանով անուանին, տղամարդ ու կին, օրիորդ ու պատանի՝ ամենքն էլ կարելի է ասել պատերազմում են, այսինքն նպաստում են քաջարի զօրքերին յաղթանակ տանելու։ Իսկ մենք հայերս, հիմա ևս աջակցելով ամեն կերպ ընկճելու բարբարոս և դաժան թշնամուն, հպարտութեամբ կարող ենք մատնանշել քաղաքակիրթ աշխարհին, որ հայ քրիստոնեայ ժողովուրդը այդ նոյնը արել է մօտ 14 դար առաջ իր լեզուն ու կրօնը պաշտպանելու, հայութիւնը չը կորցնելու համար։ Ով ուզում է այդ գիտենալ, թող Եղիշէի պատմութեան էջերը բանայ և կարդայ։

Հայ ժողովուրդ, դու նահատակվում ես Թիւրքիայում. քեզ սրախողխող են անում այնտեղ, բայց մի յուսահատվիր. դու, որ քո «փոքր ածու» տեղովդ կարողացել ես դիմանալ մի քանի հազար տարիների ընթացքում քեզ վրա տեղացած աղէտներին, դու, որ քո հասակակից պօնտացիներից, կապադովկիացիներից, լիդիայիներից, փռիւգիացիներից, բաբելացիներից, ասորեստանցիներից, մարերից և բազմաթիւ հին փոքր-ասիացի այլ ազգութիւններից միակն ես մնացել՝ իբրև հնագիտական մի թանգարժէք կենդանի օրինակ ազգութիւնների մեծ թանգարանում, չես ոչնչանայ։ Այս վերջին դառն բաժակն է, որ դու ըմպում ես. մօտ է ժամը, երբ դու քեզ կը զգաս ազատված՝ թիւրքական լծից։ Հզօր մարդասէր Ռուսաստանը, Անգլիան և Ֆրանսիան իրանց քաջարի զաւակների արիւնով բերում են քեզ արշալոյսի աւետը։

Կալխաս

ԹԻՒՐՔԱՀՊԱՏԱԿ ՀԱՅԵՐԸ

Ինչպէս ամենքը գիտեն «Մշակում» տպված լուրերից, Ռուսաստանում ապրող թիւրքահպատակների վրա չի տարածվում օտարահպատակների առևտրական ձեռնարկութիւնները վերացնելու օրէնքը, ինչպէս չէ տարածվում այդ օրէնքը նոյն այն գերմանահպատակների և աւստրիահպատակների վրա, որոնք ծագումով սլաւոն են։ Այդ մասին էլ ֆինանսական մինիստրութիւնը հրատարակեց մի շրջաբերական՝ թիւրքահայերին արդիւնաբերական վկայականներ տալու ընթացիկ տարվայ համար։

Սակայն թշնամի երկրների հպատակների առևտրական ձեռնարկութիւնները վերացնելու օրէնքը շատ տեղերում տեղական վարչութիւնների կողմից սխալ է հասկացվել և գործադրվել է օրէնքը։ Այդ առիթով Պետ. Դումայի անդամ Աջէմեանը առաջել է մի շարք բողոքներ, որ թիւրքահպատակ հայերին չեն տրվում արդիւնաբերական վկայականներ։

Այժմ, ինչպէս հաղորդում է «Ут. Р.» թերթը, Աջէմեանը այդ բողոքների առիթով այցելել է արտաքին գործերի մինիստրութեան Մոտաւոր Արևելքի բաժնի կառավարիչ Գուլկևիչին և խնդրել նրան, որպէս դիպլոմատիայի ներկայացուցիչ, պաշտպանել թիւրքահպատակ հայերի շահերը։ («Кавк. Сл.»)

—

Կիևի ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձուն թոյլատրել է ընդունել կրթարանները թիւրքահպատակ քրիստոնեաների երեխաներին, եթէ նրանց թոյլատրված է մնալ մշտական բնակութեան տեղում։

ԲԱԳՈՒԻ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻՆ ՕԳՆՈՂ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԿՈՄԻՏԷՏԻ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԻՑ

—

Փախստականներին օգնող Բագուի միջազգային կոմիտէտը ծնունդ է առել երեք ու կէս ամիս առաջ, բայց գործի գլուխ է անցել աւելի ուշ, այնպէս որ նրա իսկական գործունէութեան ժամանակամիջոցը երկու և կէս ամիս է։ Այդ ժամանակաընթացքում կոմիտէտը ջանացել է կապեր հաստատել աշխատաւոր տարրի զանազան հաստատութիւնների հետ, քարոզել է և ժողովրդականացրել խօսքով և մամուլի միջոցով իր միջազգային հանգամանքը, ապա հանգանակութեամբ և մի քանի ձեռնարկներով ժողովել է 11 հազար րուբլի։ Կոմիտէտի դրամարկղը մտած այդ 11 հազար րուբլին գոյացել է հետևեալ գլխաւոր աղբիւրներից՝ նաւթարդիւնաբերող ֆիրմաները տուել են 2500 ր. (այստեղ առանձնապէս յիշենք, որ Ա. Մ. Բենկենդորֆը նուիրաբերել է 500 ր., Ռուսական «Նաւթ» ընկերութիւնը 300 ր., Ռոտշիլդի ֆիրման 300 ր., եղբ. Նոբէլները 200 ր.), ուսանողների երեկոյթը 1800 ր., կոմիտէտի հրատարակած «Бѣженецъ» միօրեայ թերթը 750 ր., բանկերը 900 ր., կոմիտէտի կազմակերպած «Մի բաժակ թէյ» հաւաքումը 500 ր., Նոբէլի ֆիրմայի բանւորները 500 ր., զանազան ֆիրմաների բանւորներ 1000 ր., Իւրիևի համալսարանի հայ ուսանողների համերկրացիութեան կազմակերպած երեկոյթից 320 ր.։ Մնացած 3000 ր. կոմիտէտը ստացել է զանազան խմբակցութիւններից և անհատներից։

Ապահովելով իր յետագայ գործառնութիւնները նիւթականով՝ կոմիտէտը ձեռնամուխ է եղել փախստականների օգնութեան անմիջական գործին։ Արդէն Բագուից Երևանի նահանգը և Կարսի շրջանն են ուղարկված երկու վագօն մթերք և իրեր։ Վագօնների պարունակութիւնը հետևեալն է. ալիւր 1200 պուդ, շաքար 50 պ., սապօն 40 պ., թէյ 5 պ., սանր 40 դիւժին, թէյաման 200 հ., թիթեղեայ բաժակներ 1000 հ., ապա զանազան շոր ու հագուստ։ Ընդհանուր առմամբ փախստականներին բաժանելու համար ուղարկված է 4000 ր. մթերք և իրեր։ Կոմիտէտի ուղարկած մթերքներն ու իրերը պիտի բաժանվեն անխտիր բոլոր ազգերի փախստականներին և վնասվածներին։ Վագօնները տեղ հասցնելու և օգնութեան գործը գլուխ բերելու համար ուղարկվել են յատուկ ներկայացուցիչներ՝ երդ.-հաւատարմատարի օգնական Անուշաւան Տէր-Առաքելեան և գործակատար Բունիաթ Սարդարով (թուրք)։

Կոմիտէտի այդ ներկայացուցիչները հրահանգ ունեն միասին վարելու օգնութեան գործը, միասին լինելու հայ, թուրք, ասորի և այլ ազգերի պատկանող կարիքաւորների շրջանում և ուսումնասիրելու նրանց արդի վիճակը։ Այդ ներկայացուցիչների դարձից և նրանց զեկուցումը լսելուց յետոյ՝ կոմիտէտը մթերքների և իրերի նոր առաքումն կը կատարէ կարիքաւորներին։ Վերջիններիս թւում չեն մոռացված նաև Բաթումի շրջանի (Աջարիայի) վնասվածները, որոնց համար կոմիտէտը արդէն որոշել է մի վագօն մթերքներ և իրեր ուղարկել։

Կոմիտէտը իր նիւթականը ապահովելու համար դիմում է բոլորին, խտրութիւն չը դնելով ազգերի և դասակարգերի մէջ։ Օգնութեան գործի մէջ էլ նա ձեռք է մեկնում բոլորին, դարձեալ խտրութիւն չը դնելով, թէ կարիքաւորը որ ցեղի կամ ազգի անդամն է։ Այս ինքնին լաւ գործը չէ կատարվում առանց դժուարութիւնների և ներհակութիւնների։ Կան հանգամանքներ, որոնց մասին այժմ դժուար է խօսել։ Կան անհատներ, որոնց գործելակերպը այլ պայմաններում պիտի քննադատութեան և մերկացումի նիւթ դառնար։ Ապագայում հաւանօրէն մեզ կաջողվի խօսք բանալ նաև խանգարիչների ու դիմակաւորների մասին։

Բագու Դ. Ա.

ՋԻՎԱՆՇԻՐԻ ԼՐԱԲԵՐ

II

Ընթացիկ կեանք

Ղարաբաղի թեմի կառավարիչը շրջաբերականներով դիմել է թեմի գործակալներին, հոգաբարձութիւններին և երէցփոխներին՝ յորդորելով եղբայրական օգնութեան ձեռք կարկառել մեր տարաբաղդ փախստական եղբայրներին, լինի այդ դրամով, հանդերձեղէնով կամ ուտելեղէնով։

Միշտ սրտաբաց հայ գիւղացին այս անգամ էլ սիրով ընդառաջ կը գնայ տիրող համազգային ծով կարիքի հրամայական պահանջին և ծծլան աղբիւրի նման կը հասցնէ իր ձեռքից եկած օգնութիւնը դէպի համազգային կարիքի հսկայական ծովը, ևս առաւել՝ որ Գանձակի նահանգի հայ գիւղերը միւս տեղերի նման տակաւին ծանրաբեռնված չեն գաղթականներին անմիջապէս խնամելու հոգսով։

Ներկայ պաշտօնական ազդը գալիս է ի մի ձուլելու անջատ նուիրատուութիւնները և նրանց հոսանքը ուղղելու, ինչպէս շեշտված է շրջաբերականի մէջ, Էջմիածնի եղբայրական օգնութեան գլխաւոր կարգադրիչ յանձնաժողովին։

Մնում է, որ գիւղական քահանաները, առժամապէս մի կողմ թողնելով իրանց մշտական շահագիտական նկրտումները, գիւղական բանիմաց անհատների հետ ջանադիր լինեն օր առաջ կատարել իրանց մարդկային տարրական պարտականութիւնները։

Առանձնապէս գիւղական ուսուցիչների վրա մեծ պարտք է ծանրանում այս վեհ գործում ժողովրդական գործիչների առաջապահը հանդիսանալու։

Գատշաճաւոր թոյլտուութիւն է ստացված գաւառիս Մարդակերտ գիւղում Կ. Հ. Բար. Ընկ. ճիւղ բանալու, մի երևոյթ, որ խիստ ուրախալի է գաւառական մօնօտօն կեանքում և պատիւ է բերում գործի նախաձեռնող Ա. քահ. Տէր-Յովհաննիսեանին։ Անկեղծօրէն կը ցանկայինք այդ գեղեցիկ գործի շուրջը համախմբված տեսնել գաւառական ինտելիգենցիային՝ յանձինս տեղական ուսուցչութեան և գիտակից անհատների։ Մանաւանդ մի այսպիսի գաւառում, ուր չը կան ծխական դպրոցներ, Կ. Հ. Բ. Ընկ. ճիւղը իր ֆունկցիաներով ունի կատարելու խոշոր դեր։

Ինչպէս յայտնի է, անցեալ տարի գաւառիս սարահարթի հացաբոյսերը մեծապէս տուժեցին դաշտամկների աւերածութիւններից, այնպէս որ շատ գիւղացիք նոյն իսկ իրանց սերմանածը չը կարողացան ետ ստանալ։ Նոյն կործանարար երևոյթը նկատելի է և այս տարի. մատաղ հացաբոյսերի կանաչ ցօղունները անխնայ կերպով հնձվում են կրծողների ատամների տակ... Անճարացած գիւղացիները, զուրկ որևէ գիտական ցուցմունքներից, դիմում են մասունքների, թափօրների և մատաղների օգնութեան...

Թէև Մեծ-Շէն գիւղում կենում է մի նորեկ զեմստվոյին հայազգի հրահանգիչ (ինստրուկտոր), ցանկալի էր տեսնել պարոնին գիւղերը շրջելիս՝ դասախօսութիւններ և գործնական ցուցմունքներ կազմակերպելու համար։ Գոնէ մենք այդպէս ենք հասկանում գիւղատնտեսական հրահանգչի կոչումն ու պարտականութիւնը։

Գաւառիս պետական դպրոցները մարտի 14-ից արձակված են մինչև սեպտեմբեր։ Կարգադրված է բոլոր աշակերտութեան ծաղիկը պատուաստել տալ։

Ցանկալի էր, որ մեր ծխական դպրոցներում ևս գործադրվէր ծաղկի պատուաստման օգտակար և նախազգուշական միջոցը։

Թարթառ Մենտոր-Միրաժ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

ԹԻՖԼԻՍ

◆ Երէկ կայացաւ պօստ-հեռագրատան ծառայողների կազմակերպած օրը յօգուտ ռազմաբեմի զինւորների։ Փողոցներում տասներով շրջում էին պօստի ծառայողներ և վաճառում օրվայ նշանը՝ ծրարաձև մի փոքրիկ բլանկ, դրօշակի նկարով և «Հայրենիքի պաշտպաններին» մակագրութեամբ։ Հանգանակութիւնը ամենից աւելի կատարվում էր հէնց պօստատանը, ուր ամեն մի այցելու պարտաւորված գնում էր օրվայ նշանից։

◆ Կարմիր Խաչի գլխաւոր լիազօրի օգնական բժ. Վ. Պ. Րայեվ, Կարմիր Խաչի բժշկական մասի կառավարիչ պրօֆ. Ս. Ր. Միրոտվորցեվ և Կովկասի քաղաքների միութեան լիազօր Ալ. Խատիսեան վերադարձան Քութայիսից, ուր նրանք գնացել էին Ցխալթուբի ջրաբուժարանները դիտելու, նրանց՝ զօրականների բժշկութեան համար օգտագործելու նպատակով։ Այդ ջրերը գտնվում են Քութայիսից 8 վերստ հեռու ու աչքի են ընկնում իրանց բուժիչ ոյժով։ Նպատակայարմար է դատվել այդտեղ ժամանակաւոր ամարանոց կառուցել հիւանդ զօրականների համար։ Անհրաժեշտ է շինել 50 լողարան, որոնց մէջ օրական պէտք է լողանայ 1000 մարդ։ Եւ այս ամենի համար պահանջվում է 200,000 րուբլի։

◆ Հայ Ուսուցչական Միութիւնը մտադիր է այս օրերս գումարել ընդհանուր ժողով, ուր մի շարք հարցերի հետ քննվելու է նաև Միութեան գործունէութեան հարցը արձակուրդների ժամանակ։ Զբաղմունքները փախստականների երեխաների դպրոցում շարունակվելու են մինչև մայիսի կէսերը, մինչև այն ժամանակ, երբ բոլոր դպրոցներում կը վերջանան պարապմունքները։

◆ Եգօր Իվանիչ Տէր-Պետրոսեանը, որի թաղումը կատարվում է այսօր, շատ քաջ յայտնի էր պօստ.-հեռագրական հաստատութիւնների շրջանում։ Հանգուցեալը մօտ 35 տարի գտնվում էր պօստ-հեռագրական ծա...

նայող կայ, սկսում էր քորել գրպանի մօտերքը կամ ձեռքն արագ հեռացնում էր գրպանից և ջերմեռանդ բարեպաշտութեամբ հայելով խաչակնքւում երեսը։ Սակայն մի քանի րոպէից յետոյ նրա ձեռքը նորից գնում էր դէպի գրպանները։

Բայց մի անգամ ահա թէ ինչ պատահեց քեռի Անտօնի հետ։

Մի օր էլ այդպէս—դա մի շաբաթ օր էր, կէս օրին, մեռել թաղելուց յետոյ—քեռի Անտօնը ձեռքը գրպանը տարաւ, որ գերեզման փորելու համար ստացած վարձը դնի քսակի մէջ, և նա, հէնց այդպէս էլ՝ ձեռքը գրպանում մնաց անշարժ։

Նրա դէմքը ընդունեց մի այնպիսի արտայայտութիւն, որպիսին ընդունում է այն մարդկանց դէմքը, որոնք օտարութեան մէջ, անսպասելի կերպով, ստանում են իրանց ամենասիրելի էակի մահվան բօթը։

Ի՞նչ էր պատահել։

II

Այն, ինչ որ այդ ժամին պատահեց քեռի Անտօնին և ինչ որ զգաց նա, այդպիսի մի բան պատահել էր նրան և այդպիսի մի բան զգացել էր նա իր կնոջ կենդանութեան օրով, շատ տարիներ առաջ։

Կնոջ կենդանութեան ժամանակ՝ քեռի Անտօնը մի օր նկատեց, որ իր քսակից 10 կոպէկ է պակաս։ Նա հաստատ գիտէր, որ այդ փողը ինքը չի ծախսել և գրպանումն էր, բայց թէ ինչ է եղել, նա չէր կարողանում ըմբռնել երկար ժամանակ։ Սակայն, ինչպէս յետոյ պարզվեց, այդ 10 կոպէկը նրա գրպանից հանել էր իր կինը, Նազօն, և խնկամա գնել շրջիկ մրգավաճառից։

Այս առիթով ամուսինների մէջ ծագեց մի վէճ, որը տևեց 7 ամիս։ Քեռի Անտօնը պնդում էր, որ կինը միշտ այդպէս, պարբերաբար իր գրպանից փող է գողացել և ուրիշ առել-կերել, ու այդ ասելով, նա մի առ մի յիշում էր իր գրպանից զանազան ժամանակ կորած փողերը։ Մի անգամ որ 15 կոպէկ, մի ուրիշ անգամ 20, 5, մի 10. և այդ բոլորը նա՝ կինը վերցրել է, իսկ ինքը բանից անտեղեակ... Այս ամենը ասելուց յետոյ ժամհարը աւելացնում էր, թէ՝ «մի տեղից որ գողութիւն արին, այնտեղ էլ խէր ու բարաքեաթ չի մնայ»։ Իսկ կինը երդվում էր մայր Աստուածածնի, ս. Գէորգի անունով, «առէջկերէք»-ով և Յիսուսի օրօրոցով, որ առաջին անգամն է, որ ինքը վերցրել է այդ 10 կոպէկը ամուսնու գրպանից, առանց իրան յայտնելու։

Եւ նրանք այս մասին վիճում էին ամեն օր՝ թէ մենակ եղած ժամանակ և թէ հարևանների մօտ։ Նրանց այս վէճի հետևանքն այն եղաւ, որ Նազօն մի օր վեր կացաւ ու անխօս գնաց հօրանց տուն, և այնտեղ էլ մնաց մինչև իր մահը։ Իսկ քեռի Անտօնը իր սեփական բնակարանը, որ ցածր և ճաքած պատերով երկու սենեակից էր բաղկացած, քրէհով տալով դարման լցնելու համար, տեղափոխվեց եկեղեցուն կից սենեակներից մէկը, ուր և ապրում էր մինչև հիմա։

Եւ այժմ նա ձեռքը տանելով գրպանը նոյն բանը զգաց, ինչ որ զգացել էր տարիներ առաջ։ Այժմ ոչ թէ 10 կոպէկ էր պակաս նրա գրպանից, այլ ամբողջ քսակը միջի գումարով։

Առաջին պահ այդ բանը նրան թւաց անհաւանական, բայց երբ երկրորդ և երրորդ անգամ նա ձեռքը տարաւ գրպանը՝ ուղղակի զարմացաւ։

«Չը լինի թէ կորել է,—անցաւ նրա մտքով.—բայց այդ ինչ կորաւ, որ ինքս չիմացայ... Չէ, կարելի է միւս ջէբս եմ դրել—ասաց նա ինքն իրան»։

Այս ասելով նա նայեց արխալուղի երկրորդ գրպանը... Այդ գրպանում նրա ձեռքն ընկան մի քանի ծռված մեխեր, կոճակներ և թելեր, իսկ քսակը չը կար։

Քեռի Անտօնն աւելի զարմացաւ։

Նա լաւ յիշում էր, որ քսակը այդ օրը առաւօտեան գրպանումն էր. գրպանումն էր և գերեզման փորելու ժամանակ և այն ժամանակ, երբ եկաւ տուն, երբ մտաւ եկեղեցի, երբ բարձրացաւ զանգակատունը։ Այո, այս բոլոր ժամանակ, մինչև երեխային եկեղեցուց դուրս տանելը և թաղելը, քսակը գրպանումն էր։ Նա լաւ յիշում է...

«Բայց ով է իմանում,—մտածեց քեռի Անտօնը,—շատ կարելի է՝ ես սխալ եմ, կարելի է՝ հէնց տանն եմ թողել, միտս չի... կարող է պատահել, չէ՞...»։

Եւ նա մտածեց, որ կարող է բարձի տակ թողած լինել, ինչպէս մի քանի անգամ էլ պատահել է։ Ու այդ մտածելով քեռի Անտօնը արձակեց գօտուց կապած բանալիները և սենեակի կողպէքները (նա իր սենեակը փակում էր երեք կողպէքով) բանալով՝ մտաւ ներս։

Տուն մտնելով, նրա առաջին գործն այն եղաւ, որ նայեց բարձի տակ։

Այդտեղ, բարձի տակ, դրված էին լուացքի և հարթի թուղթեր՝ ջոկ-ջոկ կապած, երեխայի մորթէ գդակ և լայնեզր մի գլխարկ՝ առանց ժապաւէնի, մէջտեղը ծակ։

Մէկ-մէկ վերցնելով այս իրերը, քեռի Անտօնը զննում էր նրանց և հետն էլ խօսում ինքն իրան։

— Էս թուղթերն են, էս հէչ,—ասում էր նա,—էս էլ էն անզգամ Խաթունի հարթի թուղթն է. լիրբ, քանի անգամ եմ ասել՝ հարթը բաց մի թողնի գերեզմանների մէջ... Էս էլ վարժապետի շլյապէն է. էս էլ հէչ... Հա, էս էլ տիրացուի աղլուխն է, հէրն անիծած, թող մնայ էստեղ... Էս ինչ է. հա... Ջրի մօտ գտած շորն է... ով գիտէ վիրաւորի փաթաթան է եղել, որ էսպէս հոտ է գալի... զուր տեղը հէնց էնտեղ չը լուացի... Թող մնայ, պարապ ժամանակ գուլպաներիս հետ կը լուանամ...

Այս ասելով, նա սպիտակ վիրակապը ձգեց անկիւնում դրված տոպրակի վրա և, որոնումը աւարտելով, աւելի զարմացաւ, քան առաջ։

Քսակը այդտեղ չէր։

— Զարմանալի է,—ասաց նա ինքն իրան.—անէծք չար սատանային։

Սատանայի անունը, տալով նա թքելով խաչակնքեց երեսը և սկսեց որոնել դօշակի տակ, ենթադրելով որ բարձի տակից հեշտութեամբ սահած կը լինի այնտեղ։

Դօշակի տակ շատ բան չը կար։ Այդտեղ իրար քով տափակ դրված էին եզան և ձիու պայտեր, բարակ թելեր, կնոջ, տղամարդու և երեխայի կիսամաշ գուլպաներ, գուլպայի կալիչներ և այծի մի մորթի։

— Էս թղթի տոպրակները թող մնան, Միխակին կը տամ...,—շարունակեց նա իր ինքնախօսութիւնը առաջվայ նման իրերը մէկ-մէկ դիտելով.—էս էլ էն օրվայ շան բերանից խլած իծի մորթին է... Թու, էս ի՞նչ հոտ է գալիս... Էգուց գցեմ արևը մի լաւ չորանայ, որ որդունք չընկնի մինչև բօշաների գալը... Թու...

Եւ ժամհարը երկու անգամ թքելով՝ իծի մորթին փռեց այն երկար սեղանի երեսին, որի վրա եկեղեցում գնում էին քաղաքի մեռելներին և որի վրա երբեմն ճաշում էր ինքը։

Դօշակի տակը դիտելուց յետոյ՝ ժամհարին տիրեց սաստ յուսահատութիւն։

Քսակը այդտեղ էլ չը կար։ Զարմանալի է...

«Ով գիտի տախտի տակ է ընկել»,—մտածեց նա։ Եւ այս միտքը այնքան հաւանական թւաց նրան, որ նա իսկոյն կռացաւ, չոքեց գետնին և գլուխը կոխելով մահճակալի տակ՝ այնտեղից, մէկը միւսի ետևից, ինքն իրան քրթմնջալով, դուրս քաշեց հին, մեծ ու փոքր անզոյգ տանմաններ, որոնցից մէկի երեսն էր ճղված, միւսի տակի կաշին չը կար, մի երրորդի ճիտքն էր կտրված. և այնքան շատ ու բազմազան էին սրանք, որ տեսնողը կը կարծէր, թէ ժամհարի սենեակը մի ժամանակ կօշկակարի արհեստանոց է եղել։ Տանմաններից յետոյ, տախտի տակից նա հանեց սարդենկայի թիթեղեայ արկղիկներ, որոնց կափարիչը կիսով չափ տակաւին կպած էր նրանց երեսին, հանեց դարձեալ ձիու և եզան պայտեր, դանակի օղեր, փականներ և մեծ ու փոքր, գունաւոր ու պարզ շշեր։ Այս ամենի վրա էլ նստած էր բարակ և միապաղաղ փոշի։ Ամենից վերջը ժամհարը տախտի տակից հանեց մի զոյգ կրկնակօշիկ, որ նուիրել էր նրան տէր-Մինաս քահանան մի խորհրդաւոր գաղտնիք պահելու համար։ Կրկնակօշիկները տեսնելով նա մտածեց, որ դրանք պէտք է կարգին սրբել մի օր և միւս տանմանների հետ տանել կօշկակար Նիկոլի վրա ծախելու։

Տախտի տակը և այս բոլոր իրերը զննելուց յետոյ, քեռի Անտօնի յուսահատութիւնը և զարմանքը կրկնապատկվեց։

Քսակը այդտեղ էլ չը կար։

Նա բարկացած ելաւ չոքած տեղից, ձեռքերով սրբեց ծնկների փոշին և ոտքերով նորից տախտի տակը հրեց բոլոր իրերը, իրար ետևից թքելով։

...Եւ որտեղ վայր ընկաւ, որ նա չիմացաւ. իր հետ այդպիսի բան երբ էր պատահել... «Զարմանալի է»,—արտասանեց նա ճակատի քրտինքը սրբելով և մտածեց, որ կարող է եկեղեցում կամ զանգակատանը, առաւօտեան զանգերը քաշելու ժամանակ, ընկած լինել։

— Ախր չէ՞ որ ժամից յետոյ ջէբիս էր,—ասաց նա ինքն իրան, և այդ ասելով, այնու ամենայնիւ, գնաց մտաւ եկեղեցի, նայեց իր կանգնելու տեղը՝ դռան մօտ, և այն տեղերը, որտեղից անցել էր՝ քահանաների դասը, խորանը. բարձրացաւ վերնատունը, որտեղից զանգերն էր քաշում, ապա իջնելով պտտեց եկեղեցու շուրջը և, այդտեղ էլ ոչինչ չը գտնելով, քայլերն ուղղեց դէպի, հէնց այդ օրը թաղված, երեխայի գերեզմանի կողմը։

Ձեռքերը մէջքին նա մի քանի անգամ գնաց-եկաւ գերեզմանի կողքով, յետոյ կանգնեց և մտազբաղ նայել սկսեց փոքրիկ գերեզմանի թարմ հողաթմբերին, որի վրա դեռ փռված էին արցունքով թրջված ծաղիկներ։

Ժամհարը մին էլ գնաց-եկաւ և նորից կանգնելով դարձեալ գերեզմանին նայել սկսեց՝ նոյն մտափոփ հայեացքով, որ յատուկ է միայն գիտուն անձի և օճիր նիւթող մարդկանց։

Եւ այստեղ քեռի Անտօնի գլխով անցան յանցաւոր մտքեր...

Ստ. Զօրեան

(Վերջը միւս անգամ)

ռայութեան մէջ և ամենայն բարեխղճու-թեամբ վարում էր [illegible] մասի կա-ռավարչի պաշտօնակատարութեան պաշտօնը։ Հան-գուցեալը [illegible] վերջերս [illegible] էր [illegible] [illegible] ու սէր։

◆ Դումայի սանիտարական վերահսկիչ-ները այս օրերս, Գ. Շահնազարեանի [illegible] (Մեքսիքեան պր. № 6) երեւան են հանել [illegible] (ТВОРОГЪ)։ Քաղաքային լաբորատորիան [illegible] է ոչ միայն անպէտք, այլև առողջութեան համար վնասակար։ [illegible] Շա-հնազարեանը [illegible] [illegible] պատասխանատուութեան։

◆ [illegible] [illegible] է քաղա-քային [illegible] [illegible] [illegible] մա-սին։

◆ Մեքսիքեան քաղաքային հիւանդա-նոցին կից [illegible] սաւ-վարակիչ հի-ւանդութիւնների [illegible] [illegible] [illegible] համար։

◆ «Кавказъ»-ը [illegible] է տեղեկ-ութիւն, [illegible] 15-ին, խորհր-դատար [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] կան ընթացք։

◆ Նաւթլուղի կարգադրիչ հիւանդանո-ցից քաղաքային լազարէթները փոխադրվե-ցին վիրաւորների նոր խմբեր։

◆ Քաղաքային առաջին ապաստարանում մարտ ամսում գիշերել են 150 հոգի, որոն-ցից երեքը կանայք են։ Ըստ ազգութեան նրանք բաժանվում են հետևեալ կերպով. ռուսներ 33 տղամարդ, հայեր 83 տղա-մարդ և 3 կին, վրացիներ 26 տղ., լեհեր 1 տղ., օսեր 2 տղ., յոյներ 1 տղ. և ա-սօրի 1 տղ.։

—

ԿՈՎԿԱՍ

◆ Սարըղամըշում բացված է մի նոր հիւանդանոց, ուր արդէն ընդունվում են հիւանդներ։

—

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

◆ Մոսկվայում պանվող Լանդաու, Ֆիլիպ-չէնկօ, Պուզանով, Սմիրնով և Շէլապուտին բանկային գրասենեակների դէմ յարուցված է քրէական դատ՝ խաղարկու տոմսերի վա-ճառման մէջ զեղծումներ կատարելուն համար։

◆ Շուտով գործադրվելու է Ռուսաստա-նի բոլոր քաղաքներում դեղատների նոր սակագինը, որի համաձայն բոլոր դեղերի գներն աւելացել են 30%-ով։

◆ Բժշկական խորհրդի նախագահ, պրոֆէ-սոր Րէյնի տեղ, նշանակված է պալատական բժիշկ Սիրոտինինը։

◆ Հերքվում է զէմստվային և քաղաքա-յին միութիւնների գործունէութիւնը հսկո-ղութեան տակ դնելու տեղեկութիւնը։

ԹԱՏՐՈՆԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

◆ Այսօր Արտիստիկ. Ընկ. թատրոնում վերջին անգամ կը ներկայացվի «Կամէլիա-զարդ տիկինը» պիէսը։

◆ Այսօր Ժողովրդական Տանը ռուս թատերասէրների խումբը կը ներկայացնէ Բէրտօնովի բենեֆիսի առիթով Լ. Անդ-րէեվի «Մեր կեանքի օրերը»։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ՀԻՒՍԻՍԻ ՀԱՄԲԱՒԱԲԵՐ

—

Պետրօգրադ, 12 ապրիլի

Ապրիլի 11-ին Պետրօգրադի Հայկական Գեղարուեստական Ընկերութեան նախաձեռ-նութեամբ կայացաւ տեղիս քաղաքային տան մեծ դահլիճում կօնցերտ, որից մնա-ցած զուտ արդիւնքը յատկացված է հայ փախստականներին։

Կօնցերտի ամբողջ ծանրութիւնը վերց-րել էր իր վրա Արքունական թատրոնի խմբապետ Կազաչէնկօն, որը խմբագրել էր հայկական երգերն ու պարերը լարաւոր օրկեստրի համար։ Ցարգելի խմբապետը մեծ ջանք էր գործ դրել այդ օրկեստրովկի վրա, և հանդիսականները բուռն ծափահարու-թիւններով վարձատրեցին, բայց պէտք է նկատել, որ նա բուն իմաստի հետ ծանօթ չը լինելով՝ տեղ-տեղ աղաւաղված էին բուն եղանակները։

Կօնցերտին մասնակցում էր կօնսերվա-տօրիայի պրօֆ. Նալբանդեանը, որը իր ջութակով հմայլեցրեց հանդիսականներին։ Կօնցերտում աջողութիւն ունեցան տ. Պավ-լէնօվա, օր. Սեբերբակեան և պ. պ. Ամիր-ջան, Վարդ, Կուրղներ և Անդրէեվ։

Կօնցերտը բաւականին հասարակութիւն էր գրաւել։ Գ. Օքրոյեան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, 21 ապրիլի

Բացարձակապէս յայտնում եմ, որ հայ դերասան Արմէնեանի «Պատասխան պ. Շիր-վանզադէին» երկար գրութիւնը, որ տպվեց «Մշակի» երէկվայ № 82-ում, փաստերի և դէպքերի աղաւաղումն է։

Ճիշդ չէ, թէ նա ծառայել է հայ թատ-րոնին 23 տարի։ Նա ծառայել է ընդամենը 13—14 տարի և ահա ինչպէս։ Առաջին ան-գամ նա, իրաւ է, բեմ է մտել 1891 թւին և ես եմ եղել նրան ընդունողներից մէկը, բայց ծառայել է ընդամենը մի սէզոն։

Ցետոյ, եթէ հաւատանք պարոն Արմէ-նեանի խօսքին, նա գնացել է Պարիզ և իբր թէ ուսումնասիրել բեմական արուես-տը։ Թող այդպէս լինի, բայց յամենայն դէպս հայ բեմի վրա նրա անունը գոյու-թիւն չէ ունեցել մինչև 1902 թ., երբ նա նորից բեմ է դուրս եկել։ Ուրեմն 1902—1915 թ. թ. ընդամենը 13 տարի, պլիւս 1891 թւի սէզոնը՝ ահա ձեզ 14 տարի։ Թող լինի 15 տարի, բայց ոչ 23։

Ինձ համար հասկանալի է, թէ պ. Արմէ-նեանը ինչու է ամբողջ 9—10 տարով ա-ռաջ վազում. բայց ինչու այդքան շտապել։ Հայ հասարակութիւնը բարի է և կա-րող է ժամանակին գնահատել դերասանի 25-ամեակը, բայց միայն ժամանակին։

Ճիշդ չէ, թէ ես խրատունք եմ տուել ըն-թերցողներին իմ «Նամուսի» հերոսուհի Սուսանին «լեզգինկա» պարեցնելու։ Այդ-պիսի բան չը կար իմ պիէսի ցուցմունքնե-րի մէջ, ուրեմն թոյլ տալ չէի կարող։ Ճիշդ է, մի անգամ ինձ ասել են, թէ՝ չը գիտեմ դերասանուհիներից որը՝ պարել է, և ես ա-մուկ չեմ բարձրացրել, բայց ինչ կարող էի անել արդէն կատարված եղելութեան դէմ։

Ճիշդ չէ նրա ասածը «բողոքը»ստորա-գրողներից պ. Ա...-ի մասին։ Պ. Ա... բո-ղոքողների ժողովում ներկայացրել է պ. Արմէնեանի ասած «փաստաթղթերը», բայց երբ պ. Լէօն իր գրպանից դուրս է բերել ուրիշ, աւելի համոզիչ դօկումենտներ, այն ժամանակ պ. Ա...ն լռել է և թողել իր ստորագրութիւնը բողոքի տակ։ Թողել են իրանց ստորագրութիւնները և բոլոր մը-նացեալները, բացի մէկից, չը նայելով որ պ. Արմէնեանը մաշել է նրանց դռները, ա-ղերսելով եռ վերցնել։

Միանգամայն ճիշդ չէ, որ ես իբր թէ «Պատուի համարի» փորձի ժամանակ այն-քան յուզվել եմ պ. Արմէնեանի բեմխօ-սութիւնից, որ արտասվել եմ։ Բեմխօ-սութիւնից յուզվել չէ կարելի, մանաւանդ արտասվել։ Յուզվել կարելի է դերասանի կամ դերասանուհու խաղից և, անկասկած, ես յուզվել եմ կամ տիկ. Մայսուրեանի կամ գուցէ տիկ. Արմէնեանի խաղից։

Ի՞նչ իրաւունքով է պ. Արմէնեանը իր վրա ընդունում իր յարգելի ամուսնու հասցէին ուղղած գովասանքը։

Միանգամայն ճիշդ չէ, թէ իբր ես Դրա-մատիկական Ընկերութեան վարչութեան փոխ-նախագահուհու հրաժեշտի ճաշը բար-կացած թողել ու հեռացել եմ։ Ես մնացել եմ մինչև ճաշի վերջը։ Ես հրաժարվել եմ միայն մի բանից—խմբի և վարչութեան հետ լուսանկարվելուց։

Ինչ վերաբերում է «Հին Աստուած-ներ» պիէսի անունը անտեղի կերպով ներկայ վէճի մէջ խառնելուն, այդ ինձ համար ուղղակի անհասկանալի է։

Սրանով վերջ եմ տալիս այս անժամանակ բանակռւին։ Շիրվանզադէ

—

Շուշիքէնդ, 15 մարտի

Թիֆլիսաբնակ եղբ. Բաղդասարեանները ներկայ 1915 թւին «Մշակ» լրագրի մի օրի-նակ բարեհաճել են նուիրել մեր Շուշի-քէնդ գիւղի ուսումնարանին։ Ցարգելի նուիրատուները նոյնն արել են և անցեալ 1914 թւին, զարձեալ ուղարկելով մի օրի-նակ «Մշակ»։

Ցիշեալ պարոնների ներկայ նուէրն աւե-լի քան թանգագին է մեզ համար՝ ի նկա-տի ունենալով մեր ապրած պատերազմական այս շրջանը։

Ուստի մենք ժողովրդականներս և ուսու-ցիչներս խորին շնորհակալութիւն ենք յայտնում յիշեալ եղբ. Բաղդասարեաններին։

Ծխատէր՝ Երեմիա ք. Տէր-Գրիգորեան

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ

գաղթականներին օգնող բոլոր կազմա-կերպութիւններին

—

Գանձակ, 16 ապրիլի

Սրանով գաղթականների խնամատար Գանձակի հայկական կօմիտէն յայտնում է ի գիտութիւն գաղթականութեան գործով զբաղվող բոլոր կազմակերպութիւնների, որ վերջերս մեծ քանակութեամբ գաղթա-կաններ կենտրոններից գալիս են մեզ մօտ և, ներկայացնելով համապատասխան վկա-յագրեր՝ ստացած զանազան կօմիտէներից, ճանապարհածախս կամ նպաստ են պահան-ջում՝ տեղս ապրելու համար։ Իրանց գաղ-թական կոչող վերոյիշեալ անձինք կամ բո-լորովին ժխտում են, թէ որևէ նպաստ ստա-ցել են վկայագրեր յանձնող կօմիտէներից, կամ խոստովանվում են, որ ստացել են նպաստ, բայց անբաւարար չափով։

Արդ՝ դիմելով վերոյիշեալ վկայագրեր յանձնող կազմակերպութիւններին, խնդրում ենք պարզել, թէ ինչպէս վերաբերվել այդ-պիսի վկայագրեր ներկայացնող անձանց. արդեօք նրանց պահանջը լրացնե՞լ, և եթէ այո, ապա ինչպէս որոշել, թէ վերոյիշեալ վկայագրեր յանձնող կօմիտէներից արդեօք նրանք որևէ նպաստ ստացե՞լ են թէ ոչ, և եթէ ստացել են, ապա ո՞րքան, որպէս զի ըստ այնմ մենք կարող լինենք մեր տալիք նպաստի չափը որոշել։

Արդեօք լաւ չէ՞ր լինի, որ իւրաքանչիւր տրված նպաստ և ժամանակը նշանակվէին հէնց այն վկայագրի եռեր, որով դիմող-ները ուզում են ապացուցել իրանց գաղ-թական լինելը։

Այս կերպ միայն հնարաւոր է զերծ մնալ զանազան անբարեխիղճ անձանց շահագոր-ծումից։

Հայ Գաղթ. Խնամատար
Գանձակի Հայկական Կօմիտէ

ՀԱՅ ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ.

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

(Սեփ. Թղթակիցներից)

I

Թաւրիզ, 10 ապրիլի

22 օրվայ թիւրքական տիրապետութեան ժամանակ Ատրպատականի հայոց առաջ-նորդարանում փոքրաթիւ հայերից ընտրված ժամանակաւոր խորհրդի և նրա գործու-նէութեան մասին տեղեակ են «Մշակի» ըն-թերցողները մեր թղթակցութիւններից։

Որպէսզի փոխանորդ Կարապետ քահ. Մա-նուկեան մենակ չը մնար դժնդակ օրերում, ժամանակաւոր խորհուրդը գործեց փոխա-նորդի հետ և օրինակելի ուղղութիւն պահ-պանեց առ ի ապահովութիւն Թաւրիզի հայ հասարակութեան։ Արդարև ժամանակաւոր յիշեալ մարմինը հանդէս բերեց օգտակար գործունէութիւն և կատարեց խիստ պիտանի ծառայութիւն հայ-թիւրքական յարաբերու-թիւնների տեսակէտից, պահպանելով բարւոք յարաբերութիւն կառավարական շրջանների և դիւանագիտական մարմինների հետ։

Նոյն այդ ժամանակաւոր խորհուրդը, ի նկատի ունենալով որ ռուսաց զօրքը Թաւ-րիզ մանելուց յետոյ եկել են արդէն թեմա-կան խորհրդի անդամներից մեծամասնու-թիւն կազմելու չափ, և վերջացած համա-րելով իր պարտականութիւնը, Զատկի տօ-ներից առաջ տուեց իր հրաժարականը այն յոյսով, որ թեմական խորհրդի անդամները ըստ առաջնոյն կը շարունակեն իրանց մաս-նակցութիւնը, և գնահատելով ժամանակա-ւոր խորհրդի գործունէութեան եղանակը՝ կը պահպանէ նախորդի սիրուն կառուց-ուածքը իբրև լաւագոյն ուղին Թաւրիզեցի հայ ժողովրդի ապահովութեան համար։

Հակառակ փոխանորդ հօր հրաւէրի դեռ մինչև այսօր գումարում տեղի չէ ունեցել, և փոխանորդը ստիպված է գործել միայնակ։ Հայկազուն

II

Ղազվին, 7 ապրիլի

Պարսկական պարլամենտի հայ պատգա-մաւորի խնդիրը վերջերս, շնորհիւ մի շարք պրօպագանդայի, վճռվեց դրական մտքով։ Բօյկօտիստներին չաջողվեց արգելել հայ պատգամաւոր ընտրելու խնդիրը և ժողո-վրդին աջողվեց տապալել այդ բօյկօտիստ-ներին ու այժմ զբաղված է ընտրութիւն կատարելով. 3 կանդիդատներ են առաջարկ-ված. շատ հաւանական է՝ նախկին պատգա-մաւոր Ցովս. Միրզայեանի կրկին ընտրվելը, որովհետև արդէն մի քանի քաղաքներից նրան են ընտրել։

Թէհրանի մէջ հայոց դրութիւնը ևս վտանգվեց։ Վերջին օրերում անապասելի կերպով թաղային ոստիկանները առաջ սկսել էին բարիկադներ պատրաստել հայոց թաղամասերում և լուրեր տարածեցին՝ որ-պէս թէ հայերին խուզարկելու են, պատ-ճառաբանելով որ ռուսները և անգլիացիք հայերին զէնք են տուել, որպէսզի յարձակ-վեն մայրաքաղաքի պարսիկներին կոտորելու։ Հայոց պատգամաւորութիւնը, որ իր հեր-թին ներկայացաւ մինիստրների ժողո-վին, կարողացաւ փարատել տալ այդ հե-քիաթական զրպարտութիւնը, որ արել էր շուէդացի օֆիցերութիւնը՝ երևի նախապէս չը ստուգելով իրանց խաբող գերմանամոլ պարսիկների տուած տեղեկագրերը։ Թէև առժամանակեայ կերպով վտանգը վերացաւ, բայց հետզհետէ զարգացող դէպքերը աւելի ևս վտանգաւոր կացութեան մէջ են ձգելու բոլոր պարսկահայերին։

Ղազվինի ռուսական զօրամասին հասած օժանդակ հեծեալ զօրքերի համար յարմար բնակարաններ չը լինելու պատճառով՝ հայոց դպրոցի նոր շէնքը դատարկել տուեցին նրանց համար, իսկ դպրոցը առ այժմ փո-խադրվեց հին շէնքը։ Ս. Ցովեան

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԹԻՒՐՔ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԱԳԻՏԱՑԻԱՆ ՊԱՐՍ-ԿԱՍՏԱՆՈՒՄ

—

Թիւրքերի կարճժամանակեայ մնալը Ատր-պատականում նպաստեց թիւրք-գերմանա-կան պրօպագանդայի ուժեղացմանը ողջ Պարսկաստանում և ամենից առաջ նպաս-տեց այն բանին, որ փաստապէս իշխանու-թիւնը անցաւ հոգևորականութեան ձեռքը։ Սպահանում, պարսկական մուսուլմանների մէջ ագիտացիայի գլուխ էր կանգնել գըլ-խաւոր մուշտէիդ, ծագումով թիւրք, Աղա-նուրոլան, որը դարձել էր փաստապէս գե-րագոյն կառավարիչը Սպահանի ընդարձակ շրջանի։ Միանգամայն բանի տեղ չը դնելով Թէհրանի կառավարութիւնը, նա արգելեց հաւատացեալներին ենթարկվել ադմի-նիստրացիայի որոշումներին։ Առաւել լու-սաւոր պարսիկները ենթարկվում էին տեր-րօրի Ղուրանի հրահանգները չը կատարե-լուն համար։ Հողատէրերը և գիւղացիները ուր յարաբերութիւն էին ունեցել ռուսների հետ, հրաման ստացան վերջացնել իրանց բոլոր գործերը անէծքի, գոյքի զրաւման և բանտարկելութեան սպառնալիքի ներքոյ։ Այդ արարքը ի միջի այլոց խիստ ընդդի-մադրութեան հանդիպեց մեր հիւպատոսա-րանի կողմից։

Սրանով չը բաւականանալով, գլխաւոր մուշտէիդը զբաղվեց դատաստանական վճիռ-ների վերաքննութեամբ, որ արված էր աշ-խարհիկ իշխանութեան կողմից։

Իր ձեռքում կենտրոնացնելով իրերի փաստական կառավարութիւնը, ռադմիկ հո-գևորականութիւնը ողջ Միջին Պարսկաստա-նը լցրել է վրդովեցուցիչ թռուցիկներով, ուր ի միջի այլոց ասվում էր, որ «Ռու-սաստանը և Անգլիան ցանկանում են հողի երեսից ջնջել բոլոր մուսուլմանական պե-տութիւնները, ոչնչացնելով իսլամը և մար-գարէի գերեզմանը և սուրբ քարը Մեքկա-յից փոխադրելով Լօնդօնի և Պետրօգրադի թանգարանները՝ խաչ կանգնեցնել մըզ-կիթների գլխին»։

Դէպի գերմանացիները համակրութիւն զարթեցնելու նպատակով՝ մի թղթում հա-ղորդվում է, որ գերմանական թագաւորը ընդունել է մուսուլմանութիւն և այժմ կոչ-վում է «Մուհամմէդ-Վիլհէլմ»։ Սպահանի գեօրականութիւնը իր արտակարգ նիստում որոշել է Բերլին ուղարկել մի պատգամա-ւորութիւն՝ ողջունելու նորադարձ կայսրին։

Թռուցիկներ ցրելու և մամուլի մէջ ա-գիտացիա անելու հետ միասին, հոգևորա-կանութիւնը զբաղվեց դրամներ հաւաքելով յօգուտ Թիւրքիայի։ Ընդ. նահանգապետը արիութիւն ունեցաւ վճռականապէս արգե-լելու ամեն տեսակ միտինգներ, որ ծրա-գրում էին դեմօկրատները և մօլլաները, որի հետևանքով գլխաւոր մուշտէիդը ստո-րագրութիւն կազմեց իր տանը։ Պարսկա-կան գանձատան աղքատութեան օրով, որ չի կարողանում վճարել ոչ ծառայողների, ոչ ժանդարմերիայի վարձը, թիւրքերի օգտին հանգանակութիւնը միանգամայն յի-մարութիւն է։ Սպահանի սակաւաթիւ խելօքներից մէկը, տեղական ականաւոր մի վաճառական, փորձեց առարկել գլխաւոր մուշտէիդին, թէ նուիրաբերութիւնների մաքսիմում գումարը, որը կարող է հա-ւաքվել Սպահանում—մօտ 50—60 հազար րուբլի—Թիւրքերին կը բաւի երկու ժամ պատերազմի համար, մինչդեռ այդ փողը պարսից կառավարութեան շատ կը հարկա-ւորվէր աւազակների դէմ կռւելու, եթէ ոչ ուրիշ բանի համար։

Եթէ, սակայն, թիւրք-գերմանական ագի-տացիայի անմիջական վտանգը գրեթէ ան-ցել է, և ակտիվ գործողութիւններ քրիս-տոնեաների դէմ դժուար թէ հնարաւոր լի-նեն, այնու ամենայնիւ սրանից բոլորովին չի հետևում, թէ Պարսկաստանը ներկայ րո-պէին արժանի չէ մեր մինիստրութեան ա-ռանձին ուշադրութեան։ Պէտք է ենթադրել, որ մեզնից ոչ ոքի համար ցանկալի չէ թոյլ տալ, որ Պարսկաստանը ենթարկվի արկա-ծախնդրութեան, որը կարող է և Ռուսաս-տանի ու Անգլիայի համար ստեղծել մի շարք դժուարութիւններ թէ այժմ, թէ պատե-րազմից յետոյ։

Պատերազմը արդէն պարզեց մեր ներքին և արտաքին քաղաքականութեան շատ մոլո-րութիւնները, որոնցից մենք հետզհետէ կազատվենք։ Պատերազմը կը բանայ մեր աչ-քերը և Պարսկաստանում շատ բանի վրա, որ մինչև այժմ վրիպում էր մեր ուշադրու-թիւնից։ Ցամենայն դէպս՝ ռուսական քա-ղաքական և կուլտուրական նպատակները Պարսկաստանում պահանջում են իրերի դա-սաւորութեան միանգամայն այլ կարգ և այլ ճանապարհներ իրանց իրագործութեան հա-մար, քան նրանք, որ կային մինչև այսօր։

(«Нов. Вр.»)

Խմբագիր-հրատարակիչ՝
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

Печатать дозволено военной цензурой.

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Թիֆլիսի ժամերով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է՝

№ 3 դէպի	Բաթում	1 ժ. 45 ր.	ցերեկ.
№ 4 »	Բագու	7 ժ. 3 ր.	երեկ.
№ 6 (արագ) »		12 ժ. 8 ր.	ցերեկ.
№ 9 »	Բաթում	8 ժ. 53 ր.	երեկ.
»	Ջուլֆա	10 ժ. 23 ր.	երեկ.
»	Բօրժօմ	3 ժ. 20 ր.	ցերեկ.

ԺԱՄԱՆՈՒՄ Է ԹԻՖԼԻՍ՝

№ 3	Բագուից —	12 ժ. 54 ր.	ցերեկ.
№ 4	Բաթումից —	5 ժ. 55 ր.	երեկ.
№ 5	Բագուից (արագ)	7 ժ. 41 ր.	երեկ.
№ 10	Բաթումից —	9 ժ. 51 ր.	առաւ.
	Ջուլֆայից —	6 ժ. 53 ր.	առաւ.
	Բօրժօմից —	7 ժ. 25 ր.	առաւ.

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
Բժշկ. Բ. Նաւասարդեանի
Հիմնված 1880 թ.
(Պուկիս, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)
Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից
«606»-ի եւ «914»-ի ներարկում բժշկա-կան խորհրդակցութեամբ՝ առ. 11—12 ժ.

ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ ԵՆ ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ
Բ. Ս. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վեներական (սիֆիլիս) հիւանդութիւն։
Բ. Գ. ԱՂԱՍԱՐԵԱՆ—9½—2 ժ. ներքին, ջղային և երե-խայոց հիւանդութ. և ծախկահատ.։
Մ. Մ. ԲԵՆԻԱՄՕՎԻՉ—11—12 ժ. ականջի, կոկորդի քթի հիւանդութ.։
Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—12—1 ժ. երեխ. հիւանդ. և շա-րաթ. երեխայոց ներքին և հիւ. և ծաղկահատ.։
ԿԻՆ-Բ.ԺԻՇԿ ՏԷՐ-ԴԱՒԹԵԱՆ—12—1 ժ. մանկաբար-ձութիւն և կանանց հիւ.։

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ
Մ. Մ. ԲԵՆԻԱՄՕՎԻՉ—6—7 ժ.
Վճարը 50 կ.։ Չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօն-սիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։
Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան
1. 0—66

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Գ. Ա. ՀԱԽՎԵՐԴԵԱՆ
Նախկին օրդինատոր Պետերբուրգի սիֆիլ.-վեներ. կլի-նիկայի։ Ընդունում է հիւանդներին յատկապէս միզա-սեռային, վեներ., սիֆիլիսային հիւանդութեան. առա-ւօտ. ժամը 10—11 և երեկ. ժ. 6—8. Սիմեօնօվսկայա փող. № 18 (Վօրօնցօվի արձանի մօտ)։ Բժշկի բնակարան՝ Սիմեօնօվսկայա, № 16.
(Հ. ու. կ.) 1018. 100—57

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

„ՄՇԱԿԻ" ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ
Վաճառվում են հետեւեալ հրատարակութիւններից

1) ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՆԵՐ, Վրժիւնի, I և II հատորներ	1 ր.	50 կ.
2) ՄԻ ԱՄԻՍ ԱՐԵՒԵԼՔՈՒՄ, Հ. Առաքելեանի		40 կ.
3) ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ, Լէօի, հատոր I, երկրորդ տպ.	1 ր.	20 կ.
4) ԴԷՊԻ ԱՐԱՐԱՏ, Արշ. Մխիթարեանի		40 կ.
5) ԱՐԲԵՑՈՂՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ		15 կ.
6) ՋԵՌՆԱՐԿ տրամաբանութեան, հոգեբանութեան, բանահիւսութեան, Հ. Առաքելեանի		50 կ.
7) ԿԵՐՈՆՆԵՐ, բանաստեղծ. հաւաքածու, Վ. Մալէզեանի	1 ր.	
8) ՑՈՒՇԱՐՁԱՆ ողբացեալ Արփիար Արփիարեանի		40 կ.
9) ՄԻ ՀՆՁԻՒՆԻՆ ՄԻ ԳԻՐ (վիպագրութիւն), Ստ. Մալխասեանցի		40 կ.
10) ԸՆԿԵՐՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԱՅ ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐ, Մուշեղ եպիսկոպոսի		35 կ.
11) ՃՈՐՏԵՐԻ ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ, նկարներով		15 կ.
12) ԱՆԳԼԻԱՅԻ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ, Թարգմ. Մ.-ի		15 կ.
13) ՄԻԼՏՕՆԻ ԿԵԱՆՔԸ եւ գրական գործունէութիւնը, Հ. Առաքելեանի		30 կ.
14) ԳԱԼԻԼԷՅԻ ԿԵԱՆՔԸ եւ գիտական գործունէութիւնը, Հ. Առաքելեանի		25 կ.
15) ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ ՀՐԱՀԱՆԳ ՀԱՆՐԱՊԱՐՏՈՒԹ, Մակ. եպ. Բարխուդարեանի		80 կ.
16) ԳՐԻԳՈՐ ՕՏԵԱՆ.	1 ր.	50 կ.
17) ԽԱՂԱՂԱՍԻՐԱԿԱՆ ՊԱՏԱՆԵԿԱԿԱՆ ԳԻՐՔ. Արթիւր Միւլէրի, Թարգմ. Իս. Ցարութիւնեանի.		40 կ.
18) ՓԱՐԱՒՈՆՆ ՈՒ ՀԱՆՃԱՐԸ, Աւ. Եզեկեանի.		15 կ.
19) ОТВѢТЪ АРХІЕПИСКОПА МЕЛХИСЕТЕКА МУРАДЬЯНА НА ПОСЛАНІЕ РИМСКАГО ПАПЫ ЛЬВА XIII.		20 կ.
20) ՏՈՒԲԵՐԿՈՒԼՕԶԸ, ԹՈՔԱԽՏԸ ԵՒ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ, բժ. Արտ. Շխեանի		20 կ.
21) ТУБЕРКУЛОЗЪ, ЧАХОТКА и ОБЩЕСТВО, բժ. Արտ. Շխեանի.		25 կ.
22) ՀԱՅ-ՎՐԱՑԱԿԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ՊՐՈԲԼԷՄԸ, Բ. Իշխանեանի		20 կ.
23) ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐԸ ՖԻՆԼԱՆԴԻԱՅՈՒՄ, Գ. Տէր-Ռուբինեանցի		10 կ.
24) ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՐԿՈՒ ՄԵԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, Գ. Ջթենցի		3 կ.

Նրանք, որոնք յիշեալ գրքերից մի-մի օրինակ կը պահանջեն մեզանից՝ փողը կանխիկ ուղարկելով, կը ստանան 30% զեղչ և ճանապարհածախսը մեզ վրա։ Վերադիր-րով պահանջողներին զեղչ կը լինի միայն 25%.
(6) 0—9

ՆՈՐԻՆ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ՄԵԾՈՒԹԵԱՆ ԿՈՎ ԿԱՍԻ ՓՈԽԱՐՔԱՅ
ԴԻՒԱՆԱՏԱՆ ՏՊԱՐԱՆԸ
(ԼՕՐԻՍ-ՄԵԼԻՔՕՎՍԿԱՅԱ ՓՈՂՈՑ, ԱՐՔՈՒՆԱԿԱՆ ՏՈՒՆ)
կատարում է ամեն տեսակ տպարանական աշխատանքներ, այն է՝ տպագրում լրագիրներ եւ ամսագիրներ, գրքեր, բրօշիւրներ, բլանկներ, աֆիշաներ, ծրագիրներ, հարսանեկան հրաւիրատոմսեր, այցեքարտեր եւ այլն։
Ընդունվում են տպագրական պատուէրներ հետևեալ լեզուներով՝ ռուսերէն, հայերէն, վրա-ցերէն, թուրքերէն, ֆրանսերէն, գերմաներէն, աբխազերէն և լեռնականների բարբառ[illegible]։ Պատուէրները կատարվում են մաքուր, ճշգօրէն և չափաւոր գներով։ Ընդունվում են նաև շտապ կատարվելիք պատուէրներ առանձին պայմաններով։
Պատուիրողների ցանկութեան համաձայն, տպարանը պատուէրները կարող է կա[illegible]մել տալ, կամ բրօշիւրներ շինել, ու այնու յանձնել:
ԿԱՆ ՄԵԾ ՔԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ ԶԱՆԱԶԱՆ ՏԵՍԱԿ ԹՂԹԵՐ ՊՐԷՅՍ-ԿՈՒՐԱՆՏԻ ԳՆԵՐՈՎ:
Տելեֆօն № 67.

Типографія Канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ, Лоирсъ-Меликовская улица, домъ казенный.